

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE İÇ GÜVENLİK VE TÜRK POLİSİ

Dr. Ali DİKİCİ*

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı'nda yenilmesi ve ardından parçalanmasından sonra Türk toprakları Avrupa ülkeleri tarafından işgal edildi. Ancak Mustafa Kemal önderliğindeki Kuva-yı Milliyeciler ellerinde kalan son vatan topraklarını kurtarmak için işgale karşı Millî Mücadele'yi başlattı. Mustafa Kemal bu mücadelede Türk halkının büyük bir çoğunluğunun desteğini kazandı. Bu mücadeleyi inceleyen çok fazla çalışma mevcut olmasına karşın önemli bir grubun, polislerin bu mücadeledeki yeri yeterince incelenmiş değildir. Oysa polis asli görevi olan asayiş ve güvenliği sağlamanın yanı sıra Millî Mücadele'ye tam destek vermiştir. Bu mücadelede hayatını kaybetmiş veya Millî Mücadele'ye katkılarından dolayı İstiklal madalyası kazanmış birçok polis mevcuttur. Bu nedenle bu makale Türk polisinin Millî Mücadele esnasındaki çalışmalarını, katkılarını ve özet olarak polis teşkilatının içinde bulunduğu genel durumu incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal, Millî Mücadele, Kuva-yı Milliye Hareketi, Türk Polisi, İşgal, Asayiş ve Güvenlik

HOMELAND SECURITY OF TURKEY DURING THE WAR OF NATIONAL INDEPENDENCE AND THE TURKISH POLICE

ABSTRACT

After the defeat and consequent breakup of the Ottoman Empire during World War I, the European powers occupied Turkey. However, the Turkish Nationalist Forces under the leadership of Mustafa Kemal launched a struggle to rescue their homeland which is the last territory to survive for them. M. Kemal took the support of the overwhelming majority of the people to fight against the occupiers. Although there are many researches regarding this struggle, the role of one important group, namely the police, yet, has not been studied well. Police displayed their full support for the national movement apart from their basic duty which is to provide the

* 3. Sınıf Emniyet Müdürü, Şanlıurfa, dikiciali@yahoo.com.

public peace and order. There are numerous police officers who lost their lives or won war medal for their contributions to the war. So, this article aims to examine the roles of Turkish police during the Turkish National Struggle and gives a brief outlook of the Turkish police organization.

Key Words: Mustafa Kemal, National Struggle, Nationalist Movement, Turkish Police, Occupation, Peace and Order.

GİRİŞ

Mondros Mütarekesinin imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihinden itibaren başlayan Mütareke devri yakın tarihimizde, azınlıkların türlü türlü ihanetler sergilediği, fırsat düşkünü mütegalibelerin hüküm sürdüğü, iç ayaklanmaların baş gösterdiği ve ülke geneline kargaşanın hâkim olduğu bir dönemdir. İşgalcilerin yol açtığı baskı ve zulümlere ülke içindeki yerli ve yabancı unsurların ihanetleri de eklenince “hiçbir yerde nizam, intizam kalmamıştı. Asayiş iyiden iyiye bozulmuştu. Harp içinde türeyen eşkıya her tarafta çoğalmaya başlamış, soygunlar, baskınlar, adam öldürmeler alıp yürümüştü. Bütün Karadeniz kıyısı ve Trakya, Rum Çetelerinin yuvası olmuştu.”¹ Memleketin her tarafı asker firarileri, hapisane kaçkınları ile dolmuş, Anadolu adeta eşkıya yatağı olmuştu. Gayrimüslim azınlıklar ve eşkıyalar hapisaneleri basıp mahkûmları serbest bırakıyorlardı.² Jandarmanın kuvvetlerinin istisnasız cepheye gönderilmesinden dolayı cephe gerisinde özellikle kırsal kesimde büyük bir asayişsizlik ve başıboşluk baş göstermişti. Mustafa Kemal Paşa’nın Nutuk’ta tasvir ettiği gibi “Ordu, ismi var cismi yok bir durumda... Komutan ve subaylar... karanlık felaket uçurumu kenarında beyinleri bir çare, kurtuluş çaresi aramakla meşgul...”³du.

Böyle bir ortamda Mustafa Kemal, Millî Mücadele’yi millete mal edebilmek için öncelikle milletin can, mal ve namus güvenliğinin sağlanması gerektiğinin farkındaydı. Çünkü bu tedbirler alındıktan sonra milleti cephe-lerde uzun süre tutabilmek ve bağımsızlık savaşını kazanmak mümkün olabilirdi. Jandarmanın kadro, donanım ve saygınlık açısından zayıf durumda bulunması ve Kuva-yı Milliye’nin iç güvenliği sağlama konusunda yeterli

¹ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, Birinci Kitap, Örgün Yayınlar, İstanbul, 1981, s. 187.

² *Ali Çetinkaya’nın Millî Mücadele Dönemi Hatıraları*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1993, s. 65–66.

³ Kemal Atatürk, *Nutuk (1919 – 1927)*, Bugünkü dile yayına hazırlayan: Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara, 2000, s. 7–8.

olmadığının anlaşılması ile ülkenin asayiş ve güvenliğinden birinci elden sorumlu olan Türk polisine büyük görevler düşmüş ve polis de işgalin getirdiği olumsuzlukları ortadan kaldırmak için çetin bir mücadele vermiştir.

Millî Mücadele döneminde polisin, hem asli görevlerini yerine getirmek hem de işgal altındaki bölgelerde kurtuluş mücadelesine destek vermek gibi iki önemli görevi bir arada yürütmeye çalıştığı görülmektedir. Ancak Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşanan olumsuz süreç, polisi de etkilemiş ve Türk Polis Teşkilatı, insan gücü ve teçhizat olarak zayıf bir durumda kendini Millî Mücadele'nin içinde bulmuştur. Bütün bu olumsuzluğa rağmen Türk polisi Millî Mücadele'ye elinden gelen desteği vermiş ve savaşın kazanılması için özverili çalışmalarda bulunmuştur.

Türk Polisinin Kurtuluş Savaşına olan katkısını beş ana başlık altında toplamak mümkündür:⁴

- 1- Bilfiil cephede savaşa katılma,
- 2- Millî-manevi değerlerle birlikte halkı koruma,
- 3- Halkı Kurtuluş Savaşı'na katılma hususunda teşkilatlandırma,
- 4- Millî Mücadele'nin ihtiyaç duyduğu silah ve mühimmat ile İstanbul'daki üst yöneticileri Ankara'ya gönderme,
- 5- Millî Mücadele'ye yönelik casusluk ve diğer yıkıcı faaliyetleri önleme,

Polisin çeşitli şekillerde yürüttüğü bu mücadelelere geçmeden önce Millî Mücadele başladığında Türk polisinin ne durumda olduğuna bakmakta yarar vardır.

1. Türk Polisinin ve Emniyet Teşkilatının Genel Durumu

Mondros Mütarekesinden sonra polislik görevini Osmanlı Devleti'ne bağlı İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiye'si yürütmüştür.⁵ Bu teşkilat;

⁴ Eyüp Şahin, "Kurtuluş Savaşında Türk Polisi", **Polis Dergisi**, Sayı: 47, Yıl:12, (Ocak-Şubat-Mart 2006), s. 45.

⁵ Osmanlı polisinin Millî Mücadele hazırlıklarına verdiği büyük desteğin yanı sıra Osmanlı Hükümeti'nin verdiği görevleri de yerine getirmeye çalıştığı görülmektedir. Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı padişahı ve hükümetinin izlemeyi plânladığı yeni politika sonucu kurulan Heyet-i Nasiha'nın Anadolu'ya düzenlediği seyahatin sorunsuz olarak halledebilmesi için polisler azami tedbirler almışlardır. Bkz. Mevlüt Çelebi, "İzmir'in İşgalinden Önce Şehzade Abdürrahim Başkanlığında Anadolu'ya Gönderilen Nasihat Heyeti (Anadolu Heyet-i Nasihası): 16 Nisan-18 Mayıs 1919", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: VI, Sayı: 18, (Temmuz 1990). Öte yandan polis, Atatürk'ün Samsun'dan Ankara'ya gelişine kadar gerekli güvenlik tedbirlerini alarak, Heyetin güvenlik içerisinde seyahat etmesini sağlamıştır.

Bir Umum Müdür ve Umum Müdür Muavini, Teftiş Heyeti Reisi, Tahrirat Müdürlüğü, Birinci, İkinci, Üçüncü, Dördüncü Şube Müdürlükleri, Muhasese Memurluğu, Heyet-i Sıhhiye, Polis Hastanesi'nden oluşmaktaydı.⁶ TBMM'nin kuruluşundan iki ay sonra 24 Haziran 1336 (1920) tarihinde Millî Polis Teşkilatı kuruldu. Böylece bu tarihten itibaren, birisi İstanbul'da Osmanlı Hükümetine bağlı diğeri Ankara'da Millî Hükümete bağlı iki ayrı Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü görev yapmıştır. Durum böyle olunca Emniyet teşkilatı iki yıl boyunca iki elden yürütülmüştür. Ancak bundan sonraki süreçte, Merkezi İstanbul'da olan Polis Teşkilatı'nın görev alanı ve etkinliği gittikçe azalmış, İstanbul ve çevresi ile sınırlı kalmıştır. Millî Polis Teşkilatı ise Kurtuluş Savaşı boyunca geniş bir bölgede görev yapmış, dar bir kadro ve kısıtlı imkânlarla Misak-ı Millî sınırları⁷ içinde faaliyet göstermiştir.

24 Haziran 1920'de Ankara'da kurulan Millî Hükümetin ilk Emniyet-i Umumiyesi; bir Umum Müdür ve bir Umum Müdür Muavini, bir emniyet, bir Seyrüsefer ve bir Memurin Şube Müdürü, bunlara hizmet eden bir mümeyyiz, bir dosya, bir evrak kâtibi ile altı kişilik teftiş kurulundan ibaret küçük kadro ile fedakârca çalışmaya başlamıştır.⁸ Büyük bir yokluk içinde görevini sürdürmeye çalışan bu teşkilatın şube teşkilatı mevcut değildi ve bütün dosyalar İstanbul Hükümetinin kontrolünde olan Emniyeti Umumiye Müdüriyetinde kalmıştı. Ancak İttihat Terakki Cemiyeti tarafından kurulan polisin örgütsel yapısının Millî Mücadele devam ederken esaslı bir şekilde değişikliğe uğramadığı görülmektedir. Bu durum, savaşın getirdiği olumsuz koşulların yanı sıra Ankara Hükümetinin böyle bir değişikliği istememesinden kaynaklanmıştır.⁹ Bunun bir sonucu olarak, 1907 ve 1913

⁶ **Emniyet Genel Müdürlüğü Web Sayfası**, "Osmanlılarda Polis (1908–1918 Dönemi)", <http://www.egm.gov.tr/tar.osmanli1908-1918.asp>, 06.02.2008.

⁷ Türk polisinin Misak-ı Millî sınırları içinde işgallere karşı verdiği mücadelenin en çarpıcı örneklerinden birisi –bugün sınırlarımız içerisinde olmayan- Batum'da görev yapan polis memuru Torunizade Süleyman Efendi'dir. Mütareke döneminde buradaki görevini bırakmayarak, Batum ve çevresinin kurtuluşu için mücadele eden Cemiyet-i İslamiye'ye üye olan Süleyman Efendi, diğer polislerle birlikte kahramanca mücadele etti ve TBMM'nin 5.4.1341 (1925) tarihli oturumunda kırmızı şeritli İstiklal Madalyası ile taltif edildi. Bkz.: Eyüp Şahin, "Cumhuriyete Hayat Veren İstiklal Madalyalı Polisler - Torunizade Süleyman Sırrı Efendi", **Polis Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 14, EGM Yayınları, Ankara, 1998, s. 166-173.

⁸ Hikmet Tongur, **Türkiye'de Genel Kolluk**, Kanaat Basımevi, Ankara, 1946, s. 311. Halim Alyot, **Türkiye'de Zabıta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum**, Kanaat Basımevi, Ankara, 1947, s. 605–606.

⁹ Ferdan Ergut, **Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 289.

tarihli Polis Nizamnameleri, Millî Mücadele süresince ve Cumhuriyetin ilanından sonra uzun süre yürürlükte kalmıştır.

1919 ile 1922 arasındaki dönemde Ankara’da yeni kurulan hükümet, yönetimi altındaki bölgelerde iki başlı iktidar durumuna son vermek için halkın güvenini kazanmanın yanı sıra işgal ordularına karşı başarılı bir savaş verebilmek için cephe gerisinde güvenliği sağlamaya çalışıyordu.¹⁰ Polisteki bu iki başlılık, ancak Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra giderilebilmiştir. İstanbul’daki Emniyet Genel Müdürlüğü’nün 1922 yılında kaldırılmasından sonra, 24 Şubat 1923’de İstanbul Polis Müdüriyeti-i Umumiyesi de kaldırılarak yerine Ankara’daki Emniyet Umumiye Müdürlüğüne bağlı ve İl Teşkilatı düzeyinde İstanbul Polis Müdürlüğü ihdas edilmiştir.¹¹ Ankara’daki teşkilat, günümüz Emniyet Genel Müdürlüğü’nün karşılığı olan Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti olarak, İstanbul’daki teşkilat ise İstanbul Polis Müdürlüğü (il emniyet müdürlüğü) görevini sürdürmeye başlamıştır. Böylece Mondros Mütarekesi ve Kurtuluş Savaşı koşullarının Anadolu’da ortaya çıkardığı ikili polis sistemi ortadan kaldırılarak merkezi bir polis teşkilatı kurulmuştur.

Polisin sayısal durumuna gelince; 1918 yılında İstanbul ve diğer vilayetlerde toplam 6635 polis görev yapmaktadır.¹² 1919 yılı barem kanuna göre polis kadrosu; 26 polis müdürü, 37 merkez memuru, 107 serkomiser, 150 ikinci komiser, 499 üçüncü komiser, 4210 polis memuru, 8 yazı işleri baş memuru, 22 birinci sınıf memur, 45 ikinci sınıf memur, 209 üçüncü sınıf olmak üzere toplam 5313 personelden oluşmaktadır.¹³ Aynı yıl Emniyeti Umumiye Müdüriyetinin bütçesi 601.402 lira 44 kuruş olarak belirlenmiştir.¹⁴ 1920 yılı 6 aylık bütçesinde Emniyet-i Umumiye Merkezi Teşkilatında Genel Müdür dahil 49 kişinin görev yaptığı görülmektedir. O yılki Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü’nün toplam bütçesi ise 1.354.688 liradır.¹⁵

¹⁰ Ergut, **a.g.e.**, s. 298.

¹¹ Alyot, **a.g.e.**, s. 606

¹² Ahmet Nihat Dündar, “Kuruluş, Gelişme, Değişme”, **150. Kuruluş Yıldönümünde Türk Polisi**, EGM Yayınları, Ankara, 1995, s. 27; Başka kaynaklar Misak-ı Millî sınırları içindeki polis sayısını 5660 olarak vermektedir. Bkz. Tongur, **a.g.e.**, s. 251–252; Hüseyin Gülççek, “Emniyet Teşkilatı Hakkında Hükümet Politikaları”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1990), s. 44–45.

¹³ Tongur, **a.g.e.**, s. 312.

¹⁴ “Emniyeti Umumiye Müdüriyetinin 1335 (1919) Senesi Bütçesi”, **Polis Mecmuası**, Yıl: 6, Sayı: 112, İstanbul, 1919, s. 260–262 ve 295.

¹⁵ Hüseyin Gülççek, “159. Kuruluş Yılında Düünden Bugüne Polis Teşkilatı”, **Çağın Polisi Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 29, Mayıs 2004, s. 38–42.

Millî Mücadele esnasında polis sayısı gittikçe azalmıştır.¹⁶ 1922 yılına kadar işgal altında kalan İstanbul, İzmir, Edirne, Bursa, Balıkesir ve Manisa gibi büyük illerde polis kadroları yetersiz bir duruma gelmiştir. Hatta amir yetersizliğinden dolayı polis memurlarını denetleyen ve gerekirse ceza veren illerdeki polis divanı kurulamamıştır.¹⁷ 1923 yılında 14 ilin polis teşkilatının başında 25–30 lira maaşlı birer Polis Müdürü; 14 ilin polis teşkilatının başında birer Serkomiser; 16 ilin polis teşkilatının başında birer ikinci komiser; 7 ilin polis teşkilatının başında ise bir komiser muavini yönetici olarak görev yapmaktadır.¹⁸ 1920 yılının sonlarına gelindiğinde İstanbul ilinde 34 adet polis merkezi ile 218 polis mevkii bulunuyordu. Bu merkez ve mevkilerde görev yapan polis amir ve memurları, görev yaptıkları merkez veya mevkilerin mıntikasına yerleşmiş, mahallesini ve semtini tanıma başarısını göstermiş kimselerdi. Sayılarının az olmasının yanında, polisiye uygulama taktikleri de modern değildi. Ancak, bu hizmetleri yerine getirirken taviz vermez bir davranış biçimi sergilediklerinden dolayı, suçlular polisten çok korkardı.¹⁹

2. Mondros Mütarekesinden Sonra Başlayan İşgaller ve Türk Polisinin Faaliyetleri

İtilâf Devletleri Mondros Mütarekesinin 7. maddesine dayanarak güvenliklerini tehlikede gördükleri gerekçesiyle Anadolu'nun her köşesini işgal etmeye başladı. Antep, Maraş ve Urfa önce İngilizlerin işgaline sahne olurken, Adana Vilayeti de Fransızların işgaline uğradı.²⁰

Türk polisi, işgallere ve işgal edilen yerlerde yaşanan olaylara karşı büyük bir direniş başlatan Kuva-yı Milliye'nin yanında yerini alarak, ülkede asayiş sağlama görevinin yanı sıra, işgal güçleriyle ve bunlarla işbirliği yapan yerli ve yabancı işbirlikçilerle, bağımsız devlet kurmak hayali peşinde olan Ermeni ve Rumlarla mücadele etmeye başlamıştır.

¹⁶ 1923 yılında toplam polis sayısının 4143'e düştüğü görülmektedir. Bkz. Cevdet Demirbaş, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Polis Teşkilatı", **Polis Dergisi**, Yıl: 11, Sayı: 43, (Ocak-Şubat-Mart 2005), s. 148–149.

¹⁷ Dündar, "Kuruluş, Gelişme, Değişme", s. 31.

¹⁸ Alyot, **a.g.e.**, s. 611.

¹⁹ Burhan Felek, "Geçmişte Asayiş Meselesi", **Polis Emeklileri Polis Dergisi**, Yıl: 24, Sayı: 298, İstanbul, s. 21–22.

²⁰ "Fransızlar 17 Aralık 1918 tarihinde Adana'yı, İngilizler 1 Ocak 1919'da Antep'i, 22 Şubat 1919'da Maraş'ı, 24 Mart 1919'da Urfa'yı işgal ettiler". Bkz. Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi: 1918–1938**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 13–29.

Özellikle işgal edilen bölgelerde yaşayan Türkleri insanlık dışı baskılarla sindirmek ve göçe zorlamak üzere büyük bir tedhiş hareketi içine giren Rum-Ermeni örgütleri ve çetelerine karşı polisin faaliyetlerini yoğunlaştırdığı görülmektedir. Nitekim Millî Polis Teşkilatı'nın kurulmasıyla birlikte polis daha özverili, çetin ve yoğun bir mücadeleye girişmiş ve tüm Misak-ı Millî sınırları içerisinde emniyetin temini, asayişin korunması ve suç faillerinin meydana çıkartılması konularında büyük çaba göstermiştir.

2.a. Adana'nın İşgali ve Ermeni Zulmüne Başkaldıran Polisler

19 Aralık 1918 tarihinde Adana'yı işgal eden Fransızların tamamen denetimi ellerine geçirmek ve kendilerine gösterilecek direnişi kırmak üzere kolluk kuvvetlerini devre dışı bırakmaya ve onları işgal bölgelerinden uzaklaştırmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu amaçla, kendi askerlerini ve polis teşkilatlarını görevlendirmenin yanı sıra işgal bölgelerinin güvenliğinde Ermeni ve Rum azınlıkları egemen kılmaya başlamışlar, polis ve jandarma dairelerine doğrudan doğruya kendi güvendikleri Ermeni memurlarını yerleştirerek, polis mevcudunu da dört-beş misline çıkartmışlardır.²¹ Polis müdür yardımcılığına Parsumoğlu Vahan'ın getirilmesi,²² Ermenilerin yağma ve katliamlarını artırmıştır. Bu durum karşısında Adana ileri gelenleri toplanarak güvenliği sağlamak için bazı önlemler almış, özellikle terhis edilmiş olan yedek subayların polis ve jandarma görevi almalarını kararlaştırmıştır.

Görevi başındaki Türk polisleri de bu durum karşısında harekete geçerek üzerlerine düşen görevi yapmışlardır. Bunlardan polis memuru Mahmut Muhittin Efendi (Özsoy) Arap lisanına vakıf olmasından dolayı Tarsus kazasına doğru ilerlemekte olan işgal birliklerinin durdurulması için bu bölgedeki halkı örgütlemek üzere görevlendirildi. Bölge halkını örgütlediği gibi aynı zamanda Fransız kuvvetleri arasında bulunan Cezayir ve Faslı Müslüman askerleri ikna ederek kendi tarafına çekmeyi başardı. Onların da içinde bulunduğu bir direnişçi gurubu meydana getirdi. İşgalcilere karşı harekete geçerek çeşitli taktiklerle onlara büyük zararlar vermeye başladı. Ancak, emrinde çalışan ve bölgede bulunan bir Ermeni kadımla ilişkisi ol-

²¹ Eski Mersin Liman Reisi Muavini Emekli Yüzbaşı Kasımpaşalı Rasih Efendi tarafından yazılan 1 Kasım 1919 tarihli rapor için bkz. Nuran Koltuk, "Adana'da Fransız İşgalinde Ermenilerin Rolü İdari Mekanizmaya Etkileri ve Bir Sürgün Hikâyesi", **Ermeni Araştırmaları**, Sayı: 11, (Sonbahar 2003), s. 84–103.

²² Selek, **a.g.e.**, s. 195. Fransızlar, Kethüzade İbrahim Bey'i Adana Polis Müdürlüğünü teklif ettilerse de, Kethüzade bunu reddetmiştir.

duğu daha sonraları anlaşılan bir polis memurunun ağzından kaçırması üzerine deşifre olarak yakalandı.²³

2.b. Antep'in İşgali ve Polisin Onur Savaşı

İngilizler Antep'i işgal ettikten sonra Ermenilerin tahrik ve teşvikleri ile halka zulüm etmeye başladı. Ancak asıl çatışmalar Antep'in 29 Ekim 1919 tarihinde Fransızlar tarafından işgal edilmesiyle başladı. 10 Kasım 1919 günü Ermeni çeteleriyle Türk polisi arasında kavga çıktı ve bazı polisler şehit edildi. Bu olayı protesto etmek için 23 Kasım 1919'da Cemiyet-i İslamiye'nin düzenlediği büyük bir miting yapıldı.²⁴

Akyol Polis Karakolunda görevli bir polis memuru olan Mehmet Hamdi Bey, Fransız güçlerinin Polis Karakolunda göndere çekili olan bayrağın indirilmesi isteklerine meslektaşlarıyla birlikte karşı çıktı. Ancak Mutasarıfın emri üzerine bayrağı gönderden indirdiler. Mehmet Hamdi Bey, ertesi gün Türk bayrağını tekrar göndere çekti. Olayı haber alan işgal güçleri bir manga askerle karakolu bastı. Çıkan çatışmada mermisi tükenen Mehmet Hamdi Bey, teslim olmamak için karakolun en üst katından kendini yere bıraktı ve şehit oldu.²⁵ Benzer şekilde Serkomiser Körükçü Fevzi Bey "Kıvılcım" adlı direniş örgütünü kurdu ve Antep direnişine katıldı.²⁶

Nitekim "hükümet-i muvakkatanın ekseri jandarması, polisleri, hep Antep'li Türklerdendi. Bunlar geceleri gizli gizli, saklanmış silahları, cephaneleri, hep şehir dışında bulunan millî Türk kuvvetlerine kaçırmaya devam ediyorlardı."²⁷

2.c. Maraş'ın İşgali ve Direnişi Örgütleyen Başkomiser

Maraş'taki İngiliz işgalini büyük bir sevinçle karşılayan Ermeniler, daha önce göç ettikleri yerlerden tekrar Maraş'a dönmeye başladılar. Ancak

²³ Alâeddin Koyugölge, "Türkiye'nin En İhtiyar Emniyet Mensubu", **Polis Emeklileri Sosyal Yardım Derneği Polis Dergisi**, Yıl: 26, Sayı: 226, İstanbul, 1979, s. 32.

²⁴ Ergünöz Akçora, "Kilis'in Antep Müdafaasındaki Yeri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XI, Sayı: 31, (Mart 1995).

²⁵ "Hadiselerin İyüzü: Yakılan Tarihi Akyol Karakolu ve Polis Hamdi Efendi", **Polis Emeklileri Sosyal Yardımlaşma Derneği Polis Dergisi**, Yıl: 15, Sayı: 198, İstanbul (01 Aralık 1968).

²⁶ Eyüp Şahin, **Türk Polisinin Erdem Mücadelesi ve Kahraman Polisler**, EGM- APK Daıresi Başkanlığı Yayın No. 152, Ankara, 2001, s. 82-84.

²⁷ Durmuş Yalçın, "Millî Mücadele'de İdareciler, Günümüzün ve Geleceğin İdareciliği", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: VII, Sayı: 21, (Temmuz 1991). Millî Mücadeleye katkılarından dolayı İstiklal Madalyası verilen 66 polisten 18'inin Antep'te çalışan memurlar olması dikkat çekicidir.

İngilizler işgal esnasında oldukça temkinli davranarak Ermenilerin aşırı hareketlerine müsaade etmediler. Polis ve jandarmanın işlerine çok müdahale etmemekle birlikte istihbarat şubesi vasıtasıyla siyasi durumu sürekli takip ettiler. İngilizlerden sonra 29 Ekim 1919'da Fransızlar tarafından işgal edilen Maraş'ta, Ermeniler yerli halka hakaret ve saldırılarını iyice artırdılar. Bunlar itilaf devletleri sayesinde intikam almayı ve Fransız himayesinde Maraş'ın da dahil olduğu bir Ermenistan Devleti kurmayı amaçlıyorlardı. Fransızların silahlandığı Ermenilerin taşkınlıkları sebebiyle Türklerde can, mal ve namus emniyeti kalmamış, savunmasız Türkler katliamlara maruz kalmıştır. Hatta Türk depolarından çaldıkları silahları Ermenilere dağıtan Fransız askerleri, kendilerini gören bir polis memurunu şehit etmişlerdir.

Beyrut Polis mektebindeki öğretmenlik yapmakta iken yörenin düşman işgaline uğraması üzerine Maraş'a dönen Serkomiser Arslan Bey, Fransız işgaline karşı Müdafaa-i Hukuk teşkilatını kurarak Millî Kuvvetlerin Komutanlığını üstlendi.²⁸ Arslan Bey, tüm olumsuz şartlara ve yaşanan büyük zorluklara rağmen Maraş'ta Türk halkına önderlik yaparak, moral ve mücadeleye gücü aşıladı ve düşmanın ağır bir yenilgiye uğramasını sağladı.²⁹ Maraş'ın kurtuluşundan sonra milletvekili seçilmesine rağmen TBMM'nce izinli sayılan Arslan Bey, Adana Cephesinde de görev yaptı. Antep ve İslahiye cephelerinde teftişlerde bulundu. Arslan Bey, Millî Mücadele'de gösterdiği başarılarından dolayı Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirildi.³⁰ Arslan Bey'in yanında mücadele eden bir diğer polis olan Abdullah Bey, işgal esnasında Çarşı Karakolu'nda görev yapıyordu. Abdullah Bey, bir gün 5 Fransız askeriyle devriye görevi yaparken bu askerleri silahlarıyla birlikte esir alarak, Maraş Direniş Teşkilatına teslim etti ve Fransızlara karşı verilen mücadeleye bilfiil katıldı. 21 gün boyunca çatışmaların yoğun olarak yaşandığı Katolik ve Meryemana Kiliseleri civarında büyük kahramanlık gösterdi ve ayağından yaralandı. Abdullah Bey, Maraş direnişinde ve Millî Mücadele'nin kazanılmasında gösterdiği kahramanlıklarda dolayı "Polis Fedaisi" olarak adlandırıldı ve Maraş Kuva-yi Milliye Teşkilatı tarafından takdirname ile ödüllendirildi.³¹

²⁸ Eyüp Şahin, **Türk Polis Teşkilatının Şanlı Geçmişinde ve Cumhuriyete Giden Yolda İz Bırakan Polisler**, EGM Yayın No: 371, Ankara, 2004, s. 453.

²⁹ Şahin, **Türk Polisinin Erdem Mücadelesi ve Kahraman Polisler**, s. 85–87.

³⁰ Şahin, **İz Bırakan Polisler**, s. 453.

³¹ Şahin, **Türk Polisinin Erdem Mücadelesi ve Kahraman Polisler**, s. 73–76.

2.d. İzmir'in İşgali ve Şehit Edilen Polisler

Mütareke'nin ardından İzmir'de asayiş ve güvenlik o derece bozulmuştu ki polis memurlarının dahi can güvenliği kalmamıştı. 23 Şubat 1919 tarihinde Çayırılıbahçe'de eğlenip olay çıkaran Rumların polis memuru Hamza Efendi'yi şehit etmeleri derin bir üzüntü yarattı. Hamza Efendi'nin cenazesi büyük bir törenle kaldırıldı. Hatta bu tören, birbirlerine ateş püsküren ve en ağır sözlerle saldıran bütün İttihatçı ve İtilâfçuları, her iki tarafın basın temsilcilerini bir araya getirdi.³²

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali Türk milletini en derinden yaralayan bir gelişme oldu. Yunan ordusu İtilaf Devletlerine ait savaş gemilerinin eşliğinde İzmir'i işgal ederken, İzmir'de bulunan Rumlar, Başpiskopos Hrisostomos başkanlığında, sevinç gösterileri ve büyük taşkınlıklar yaparak karşılamışlar, ardından katliama, soygun, yağmaya ve işkenceye başlamışlardır.³³ Polis ve İnzibat karakolları tamamıyla Yunan askeri birliklerinin ellerine geçtiğinden bu soygunlara kimse müdahale etmiyordu.³⁴

İşgalcilerin saldırılarından polisler de payını almaktadır. Polise yapılan bu saldırılar ile ilgili Falih Rıfkı şunları söylemektedir: “Bir gün, hiç unutmam, bir polisin yüzünü Yunan bayrağı ile kapadılar. Denebilirdi ki, Rumlar için bizi kızdırabilmek İzmir'i işgal etmekten, polisi tahkir edebilmek, Trakya'yı fethetmekten daha yüksek bir gayedir.”³⁵ İlk çıkan Yunan müfrezelerinin bir kısmı, Pasaport Polis Karakolunu işgal edip, polisleri merkeze aldı.³⁶ Rumlar tarafından o gün yakalanan polis ve jandarmalar da öldürüldü. Urla Polis komiseri (Giritli) Hüseyin Efendi Ziraat Bankası önünde katledildi. Polis memurlarından Refik Efendi, Halil Efendi ve emekli polis memuru Ahmet Efendi de bıçaklanarak öldürüldü.³⁷ Ayrıca, Giritli İhsan,

³² Zeki Ankan, “İşgal Dönemi İzmir Basını”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: V, Sayı: 13, (Kasım 1988). Ayrıca bkz. Osman Sönmez, “Mütareke Döneminde Rumların Mezalimine Bir Örnek: Hamza Efendi'nin Şehit Edilmesi”, *Ata Dergisi*, Sayı: 2, Konya, 1992, s. 115–120.

³³ Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Cilt: 1, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1984, s. 137–139; Sıtkı Aydın, *Güneybatı Anadolu'da Kuvâyi Millîye Harekâtı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 31–34. İşgal esnasında İzmir Polis Müdürü Fikri Bey'dir. Bkz. *İslahat*, (27 Mayıs 1335).

³⁴ “İzmir'de Katliam”, *İstiklal Harbi Gazetesi*, Hazırlayan Ömer Sami Coşar, (16 Mayıs 1919) No. 2, içinde *Unutulan Manşetler*, Ankara Ticaret Odası Yayını, Ankara, Mayıs 2007.

³⁵ Falih Rıfkı Atay, *Akşam* (11 Eylül 1919).

³⁶ Bülent Çukurova, “15 Mayıs 1919 İzmir'de Yunan Mezalimi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: III, Sayı: 8, Mart 1987.

³⁷ *İstiklal Harbi Gazetesi*, (17 Mayıs 1919), No.3.

Limnili M. Fahri, İzmirli H. Avni, Nazmi Kemal, Yahya Şerif işgal sırasında görevleri başında şehit edilen bir diğer polislerdir.³⁸ Bu olaylardan 15 gün sonraya kadar denizden birçok ceset çıkarılmıştır. Bu cesetler arasında, boğazlarından zincirle birbirine bağlanarak denize atılıp, boğulmuş üç polisin cesedinin de sahile vurması dikkati çekmiştir.³⁹

1919 Haziran başlarından itibaren Burdur ve Isparta'dan yerli Rum gençleri, görünüşte seyahat etmek maksadıyla akın akın İzmir'e gitmeye başladılar. İzmir'e giden bu Rum gençleri, gönüllü olarak Yunan ordusuna ve yerli Rumların kurduğu çetelere katılıyorlardı. Bu hareketleriyle bir taraftan da İzmir'in Rum nüfusunu çoğaltmak niyetinde oldukları Isparta polis makamlarınca da bilinmekte idi. Isparta polisi bu durumu engellemek için büyük çaba harcamıştır.⁴⁰

Nihayet Türk Ordusu 9 Eylül 1922'de şehre girerken, silâhla direnme-ye kalkışan bazı azınlıklara karşı askerlerin yanı sıra İzmir'de görev yapan 130 polis de gerekli müdahaleyi yaparak bu direnişi kırdılar.⁴¹

2.e. İstanbul'un İşgali ve Yabancı Polislerin İdareyi Ele Alması

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra özellikle 13 Kasım 1918'den 16 Mart 1920'ye uzanan süreçte İtilâf Devletleri işgal kuvvetleri İstanbul'daki asker sayılarını artırarak denetimi büyük ölçüde ellerine geçirdiler. Diğer birçok alanda olduğu gibi mütareke şartlarına tamamen aykırı olarak emniyet işlerine de el attılar ve İstanbul Polis Umum Müdürlüğü'nün işlerine karışmaya başladılar.

İtilâf kuvvetleri İstanbul'a çıktıktan sonra, şehrin asayişini bozulmuş, Türk polisinin ve jandarmasının sözü ve hükmü büyük ölçüde azalmıştır.

³⁸ "İzmir'de Şehit Polisler Anıtının Açılış Töreni", **Polis Mecmuası**, Cilt: 20, Sayı: 304, 1936, s. 3360.

³⁹ Çukurova, **a.g.m.**; Millî Mücadele süresince birçok polis şehit edilmiştir. Trabzon'da Hasan Efendi ve Aldıkaçtızade Hikmet Efendi, Edirne'de Osman Nuri, İstanbul'da M. Şükrü, Hüsnü, Faik, Atif, Hasan, Hulusi, M. Sait, Fahrettin, Kastamonu'da Komiser Muavini Raşit, Malatya'da Yusuf, Kocaeli'nde İbrahim Besim bunlardan bazılarıdır. Bkz. İbrahim Şenöz, **Millî Mücadele'de Türk Polisi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1989), s. 73-79.

⁴⁰ Nuri Köstüklü, "Millî Mücadele'de Denizli, Isparta, Burdur ve Çevresindeki Azınlıkların Tutum ve Davranışları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: V, Sayı: 15, Temmuz 1989. Benzer şekilde Isparta'da Yunan propagandası yapan Kara Yorgi ve arkadaşı kısa sürede Isparta Polis Komiserliği'nce yakalandılar ve 11 Haziran'da tutuklu olarak Konya'ya sevk edildiler. Bkz. Köstüklü, **a.g.m.**

⁴¹ Bilge Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974, s. 303-304.

Asayişin bozulmasının en büyük sebeplerinden birisi İtilâf Devletlerinin, hapisanelerdeki mahkûmları serbest bırakmalarıdır. İşgalciler cinayet, hırsızlık, gasp gibi sebeplerden dolayı mahkûmiyetleri çok önceden kesinleşmiş olan gayrimüslim mahkûmları, hükümet ve hapisane yetkililerinin itirazlarına rağmen zorla ve tehditle tahliye etmişlerdir.⁴²

İşgal kuvvetleri komutanlarından İngiliz General Wilson, şehirde asayişin bozulmasını gerekçe göstererek 17 Ocak 1919'da Osmanlı Harbiye Nezareti'ne yazdığı bir yazı ile Osmanlı Zabıtası'nın kontrolünü üzerine aldığı bildirmişti.⁴³ Bu yazıdan sonra İstanbul'un inzibat ve asayişinin sağlanması konusunda bir düzenlemeye gidilmiştir. Bu düzenlemeye göre, Boğazın Rumeli yakası Beyoğlu ve Rumeli olmak üzere iki bölgeye ayrılmış ve her birine İngiliz, Fransız ve İtalyan polislerden onar polis verilmiştir. Yine aynı devletlerin kontrol zabitlerinden müteşekkil bir komisyon teşkil edilmiş, başlarına bir İngiliz yüzbaşısı verilmiştir. İstanbul yakası da iki bölgeye ayrılmış ve idaresi bir Fransız yüzbaşısına verilmiştir. Üsküdar, Kadıköy ve Boğaz'ın Anadolu yakasındaki inzibat işleri de bir İtalyan subayının komutasına bırakılmıştır.⁴⁴ Böylece, İstanbul'da, asayiş ve inzibat işleri İtilâf inzibat kuvvetlerinin kontrolü altında yeniden düzenlendi. Müttefik Polis Organizasyonunun başına da Fransız Subayı General Fuller atandı.

İtilâf Devletleri'nin İstanbul'daki faaliyetlerini ve diğer kurumlarla birlikte Osmanlı Polisi'nin içinde bulunduğu aczi, Amiral Webb'in, 19 Ocak 1919'da Londra'ya gönderdiği şu telgraf açık bir şekilde ortaya koymaktaydı: “Görünürde memleketi işgal etmediğimiz halde, şimdi valileri atıyor ve görevden uzaklaştırabiliyoruz. Polisleri yönetiyor, baskınlarını denetliyor, zindanlarına giderek Rum ve Ermenileri işledikleri suçlara bakmaksızın serbest bırakıyoruz.”⁴⁵

Gerçekten de Türk makamları yetki ve etki yönünden çok aciz bir duruma düşmüştü. Özellikle asayişle ilgili kararları İngiliz Yüksek Komiser-

⁴² Feridun Ata, “Mütareke Döneminde İtilaf Devletlerinin Hapishanelere Müdahaleleri ve Gayrimüslim Mahkûmları Tahliye Etmeleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XX, Sayı: 60, (Kasım 2004).

⁴³ Zekeriya Türkmen, “İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918–16 Mart 1920)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XVIII, Sayı: 53, Temmuz 2002.

⁴⁴ *Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı- I*, Genel Kurmay Başkanlığı, Ankara, 1992, s. 185–186.

⁴⁵ Mustafa Özdemir, *Mütareke Dönemi Basını'nda Osmanlı Devleti'nin Politikası* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, AİİTE, İzmir, 2000), s. 77.

liği alıyor, uygulamayı da yine İngiliz askeri ve polisi yerine getiriyordu. İngilizler kendi polislerinin yanı sıra Rum ve Ermenileri İngiliz üniforması giydirecek istihbaratta görevli polis olarak çalıştırıyorlardı.⁴⁶ Azınlık çeteleri ise işgal kuvvetlerinden aldıkları bu cesaretle polislere bile saldırıyorlardı. Örneğin, Nisan 1919 ortalarında Milto adında bir Rum'un idaresindeki on iki kişilik bir Rum çetesi, Anadolu Hisarı'nda bir polis memurunu bağlayarak, üzerindeki silahını aldılar.⁴⁷

İngiliz polisinin asayişle ilgili aldığı tedbirler, genelde İtilâf Devletleri mensuplarına veya azınlıklara değil, Türklere yönelikti. Örneğin, Osmanlı Sadrazamı'nın otomobili İngiliz polisi tarafından aşırı hız iddiasıyla durdurulmuş ve devletin bu en yüksek memuru doğruca kendi polis bürolarına götürülmüştür. Hâlbuki bir sürü İngiliz motosikletçileri şehrin içinde yıldırım gibi dolaştıkları halde bunlara hiçbir cezai işlem uygulanmamıştı.⁴⁸

İngiliz polisinin müdahil olduğu konulardan birisi de, Birinci Dünya Savaşı esnasında ailelerini kaybeden Ermeni çocuklarının bulunup ailelerine teslim edilmesi konusu idi. Bu konuyla ilgili 28 Nisan 1919'da Polis Müdüriyeti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen raporda, bir Amerikalı, bir Türk ve bir Ermeni kadınından oluşan 3 kişilik bir heyet teşkil edildiği belirtilmektedir. Raporda ayrıca Müslüman ailelerin gözetiminde olan Ermeni yetimlerinin Osmanlı polisine müracaata lüzum görmeden İtilâf devletleri polislerinin desteğiyle toplanmaya başlandığı bildirilmekteydi.⁴⁹ Polis Müdüriyeti'ni devre dışı bırakan Ermeniler birçok İslâm yetimini Ermeni yapmak için patrikhaneye götürerek kötü muameleye tabi tutmuş ve bu şekilde pek çok yetim Türk çocuğu kaçırmıştır.⁵⁰

İngiliz polisi seyahat konusunda da bütün yetkileri kendilerinde toplayarak ulaşım vasıtalarını kontrol altına almıştır. Örneğin İstanbul'dan Anadolu'ya gitmek isteyenler İstanbul Polis Müdürlüğü'nce verilen bir vesika-

⁴⁶ Bilge Criss, **İşgal Altında İstanbul: 1918–1923**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 104.

⁴⁷ Tayyip Gökbilgin, **Millî Mücadele Başlarken**, Birinci Kitap, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1959, s. 60.

⁴⁸ Paul Gentizon, **Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu** (Çev. Fethi Ülkü), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1983, s. 14.

⁴⁹ Bülent Bakar, "Mondros Mütarekesi'nden Sonra Yaşanan Önemli Bir Problem: Türk ve Ermeni Yetimleri Sorunu", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XXI, Sayı: 62, (Temmuz 2005).

⁵⁰ Zekeriya Türkmen, "İşgal Yıllarında İstanbul'daki Uygulamalar: Mütareke Döneminde Ermeniler Tarafından Türk Çocuklarının Kaçırılması ve Hristiyanlaştırılması", **KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: II, Sayı: 2, Ankara (Güz 2000), s. 265–283.

yı almak zorundaydı.⁵¹ Ayrıca pasaport bürosu vizesi bulunmayanların Boğaz'da karşıdan karşıya geçmesine dahi izin verilmiyor, İstanbullular kendi şehirlerinde bir yerden bir yere pasaport ile gitmek mecburiyetinde bırakılıyordu.⁵² Haydarpaşa Tren istasyonu gibi önemli ulaşım noktaları İngiliz polisinin denetimindeydi.

Bütün bu örgütlenmelere ve çalışmalara rağmen Müttefiklerarası Polis komisyonu işgal güçlerinin zayıf bir noktasıydı. Bu komisyonun İstanbul Polisini kontrol edeceği sanılıyordu. Ancak Damat Ferit Paşa'nın iktidarda bulunduğu dönemler hariç işgal polisi ile işbirliği yok denecek kadar azdı. Gerçi Polis komisyonunun bir İngiliz başkanı vardı. Ancak Türk polisi personel, istihbarat, asayiş, kimlikler konusunda görevini sürdürüyordu.⁵³ Bu dönemde özellikle siyasi şubeye mensup polisler, Yunanlıların, başta Fener Rum Patrikhanesi olmak üzere yerli Rumların faaliyetlerini dikkatle izlemişlerdir. Örneğin Fener Patrikhanesi'nin, yörenin asayişini bozmak üzere İstanbul'dan Zonguldak'a bazı kişileri göndermesi polis tarafından yakından takip edilmiştir.⁵⁴

İngiliz polisi kendisinin yeterli olmadığı noktalarda İstanbul polisinden yardım talep ediyordu. Tophane Kışlası'na yerleşen İngiliz işgal güçlerinin levazım şubesine ait para kasası, korumasında bulunan askerlerin varlığına rağmen bilinmeyen şahıslar tarafından çalındı. Olayı Türk Polisine haber vermeden çözmek isteyen İngiliz polis dedektifler, bir aydan fazla süren bir çalışmadan sonra, herhangi bir sonuç elde edemeyince Türk Polisinden yardım istediler. Türk Polisi üç günlük bir çalışma sonucunda para kasası ile birlikte dokuz kişilik çeteyi yakalayarak İngilizlere teslim etti.⁵⁵

Türk polisi işgal güçlerinin küstah tavırları ve her işlerine karışmaları karşısında gerektiğinde tepkisini ağır bir şekilde ortaya koyuyordu. 31 Ağustos 1919 günü Gülhane Parkı'nın önünde bir Türk kadınına sarkıntılık yapan üç sarhoş işgal askerine müdahale eden Polis Cemil Bey, bir askeri

⁵¹ Ergun Özbudun, "Türkiye'nin Kuruluş Yıllarında Bir Yabancı Gazetecinin Ankara Yolculuğu ve Atatürk'le Görüşmesi", (Çeviri), **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: I, Sayı: 1, (Kasım 1984), s. 167–191.

⁵² Türkmen, "İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar".

⁵³ Criss, **a.g.e.**, s. 112–115.

⁵⁴ Ali Sarıkoyuncu, "Zonguldak ve Havalisinde Millî Mücadeleye Zarar Verici Faaliyetler" **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: VIII, Sayı: 23, Mart 1992.

⁵⁵ "Millî Savaşta Türk Polisi", **Polis Mecmuası**, (Cumhuriyetin 10. Yıldönümü Özel Sayısı), Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü, Yıl: 20, Sayı: 286, Ankara, (İlk Teşrin 1933), s. 1651–1652.

öldürüp, ikisini de ağır yaraladı. Ömür boyu kürek mahkûmiyetine çarptırılan Cemil Bey, Güney Amerikanın ünlü Şeytan Adalarında bulunan Guyana hapishanesine gönderildi. Buradaki insanlık dışı muameleye dayanamayan Cemil Bey buradan kaçtı. Ancak yakalanarak tekrar hapse kondu. Atatürk'ün girişimiyle Cemil Bey, 1 Nisan 1929 tarihinde serbest kalarak yurda döndü.⁵⁶ İşgalciler yalnızca vatandaşları değil Türk polisini bile taciz etmekten çekinmemektedir. İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde taharri memuru olarak görev yapan ve Karakol Cemiyeti üyesi olan Mazhar Bey, bir gece geç vakitte evine giderken iki sarhoş işgal askeri tarafından durduruldu. Silahının alınmak istenmesi üzerine, Mazhar Bey bir askeri öldürüp diğerini ağır yaraladı. İşin ilginç yanı daha sonra bu olayın soruşturma görevi kendisine verildi.⁵⁷

İstanbul polisinin ülkenin kurtuluşu için yürüttüğü mücadeleye karşın, İstanbul Polis Umum Müdürü Nurettin Bey'in tavrı ters istikametteydi. Damat Ferit Hükümeti'nin 31 Mart 1919 tarihinde bu göreve getirdiği Nurettin Bey, görevi süresince Millî Mücadele'ye karşı çıkmış⁵⁸ ve İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin de koruyuculuğunu yapmıştır.⁵⁹ 23 Temmuz 1919 tarihinde siyasi partilerle cemiyetler ve yüksek tahsil gençliği, Sultanahmet Meydanı'nda Damat Ferit aleyhine bir protesto mitingi yapmışlardır. Ancak miting yabancı polis ve inzibat kuvveti kumandanı General Fuller tarafından yasaklanmış ve Polis Müdürü Nurettin'in emriyle polisler toplanan kalabalığı dağıtmıştır.⁶⁰ Bütün bu nedenlerle 20–22 Ekim 1919 tarihinde Millî Mücadelecilerle İstanbul Hükümeti Temsilcisi Bahriye Nazırı Salih Paşa arasında gerçekleştirilen “*Amasya Görüşmeleri*”nde, gizli sayıldığı için imza altına alınmayan dördüncü protokolde, İstanbul Polis Müdürü'nün değiştirilmesi⁶¹ talep edilmiştir. Daha sonra Mustafa Kemal Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya 3 Kasım 1919 tarihinde çektiği bir telgrafta “Polis Müdürlüğü'nün hâlâ Nurettin Bey gibi bir kimsenin elinde bu-

⁵⁶ Hikmet Feridun Es, “Asıl Kelebek Türk Polisi Cemil'dir”, **Hürriyet** (26 Ekim 1986).

⁵⁷ İhsan Birinci, “Millî Mücadelede Kahraman Polislerimiz”, **Polis Emekçileri Sosyal Yardımlaşma Derneği Polis Dergisi**, Sayı: 288, İstanbul, (01 Haziran 1971), s. 25.

⁵⁸ Zekai Güner ve Orhan Kabataş, **Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 38, Ankara, 1990.

⁵⁹ Sait Molla İngiliz Rahibe gönderdiği bir mektupta “Polis Müdürü Nurettin Bey'in değiştirileceği söyleniyor. Hepimizin koruyucusu olan bu zat hakkında gereken kimselerin dikkatini çektiniz.” demektedir. **Nutuk**, s. 202–203.

⁶⁰ “Sultanahmet Mitingi Dün Dağıtıldı”, **İstiklal Harbi Gazetesi** (24 Temmuz 1919), No. 63.

⁶¹ **Nutuk**, s. 170. M. Kemal ve arkadaşları Polis Umum Müdürlüğüne Tümen Kumandanı Kemalettin Sami Paşa'nın getirilmesini istiyordu. Bkz. Selek, **a.g.e.**, s. 304.

lunuşu, zâti devletinizin de bu pek önemli noktaya karşı kayıtsız davranmakta olduğunuz kanaatini vermektedir. Hâlbuki bu hoşgörülüğün sonucu hem hükümete hem de millî teşkilâta zararlı olacaktır”⁶² şeklinde ikaz etmiştir.

Nihayet, 16 Mart 1920 günü, İstanbul resmen işgal edildi. İngiliz, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserleri, Sadrazam Salih Paşa’ya bir nota vererek saat 10’dan itibaren İstanbul’un işgal edileceğini bildirmişlerdi.⁶³ Notanın ekinde belirtilen birçok hususun yanı sıra, polisin de sıkı bir kontrole tabi tutulacağı, sükûn, nizam ve asayişin muhafazası için gereken bütün nizamnamelerin düzenleme, duyurma ve uygulamasının işgal kuvvetlerince sağlanacağı vurgulanıyordu.⁶⁴ Buna rağmen İstanbul polisi işgalle birlikte yaşanan gelişmeleri takip ederek üst makamlara rapor etmiş ve İstanbul’un muhtelif semtlerinde kurulan mahalli teşkilatların birçoğunu bizzat kendisi yönlendirmiştir.

İşgalle birlikte şehirdeki asayiş durumu daha da kötüleşti. “Özellikle müttefik askerleriyle azınlıkların davranışları bu sorunu körükledi. Meskenlere el koyuyorlar, Türklere hakaret ediyorlar, değerli eşyalarını gasp ediyorlardı. Ayrıca halkın, bayrak, ezan gibi kutsal değerlerine de saldırıyorlardı. Posta paketleriyle yurtdışına ‘sikke’ ve külçeler halinde altın da kaçıyorlardı.”⁶⁵

Kendi aralarında ettikleri kavgalarla da şehrin asayişini ihlâl eden işgalciler,⁶⁶ halkın mal ve ırzına saldırmaktan da geri durmuyorlardı. 17 Ma-

⁶² **Nutuk**, s. 193. Ancak geçen sürede değişen bir şey olmayınca Mustafa Kemal, Cemal Paşa’ya gönderdiği 12.11.1919 tarihli bir şifre yazıda, memleketin geleceğini kurtarmak için gerekli olan millî birliği bozmaya çalışan İstanbul’daki bozguncuların zararlarını önlemenin çaresinin, polis müdürünü namuslu, milliyetçi, yetenekli, teşebbüs gücü taşıyan kimselerden seçmek ve atamak olduğunu belirtmiş, “oysa, zâtâfilерince de bilinmektedir ki, bugünkü Emniyet Genel Müdürü, (Polis Müdür-i Umumisi) düşürülmüş olan vatan haini eski kabinenin ve ona bağlı olanların biricik koruyucusudur. Sait Molla’nın Mister Frew’a yazmış olduğu mektuplardan anlaşıldığına göre de bu zat, muhaliflere yani millet düşmanı olanlara bugün kucak açmakta, sığınaklık etmektedir. Amasya’da Salih Paşa Hazretleri de bunu doğrulamışlardır. Halbuki, Dahiliye Nâzırı, memleket ve milletin mukadderatını böyle bir şahsın elinde bırakmakta bir sakınca tasavvur etmiyor, belki yarar görüyor demektir” şeklinde endişesini ve tepkisini tekrarlamıştır. **Nutuk**, s. 197–198.

⁶³ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C. II, TTK Yayını, Ankara, 1994, s. 428.

⁶⁴ Galip Kemalî Söylemezoğlu, **Yok Edilmek İstenen Millet**, Selek Neşriyat, İstanbul, 1957, s. 48–49.

⁶⁵ Ş. Can Erdem, “İtilâf Devletleri’nin İstanbul’u Resmen İşgali ve Faaliyetleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XXI, Sayı: 62, (Temmuz 2005).

⁶⁶ Erdem, **a.g.m.** Beyoğlu’nda gezen üç sarhoş İngiliz askerine müdahale eden İngiliz polisleri ile aralarında çıkan kavgada kurşun ve kasaturayla yaralanmalar olmuş, yaralılar İngiliz hastanesine nakledilmişlerdi.

yıs 1920 tarihinde İngiliz polis memurlarından biri İçerenköy’de kasaplık yapan bir Türk’ün kapısını kırarak evine girdi ve karısına saldırdı. Feryatlar üzerine yetişen komşuların Jandarma karakoluna haber vermeleriyle, karakol kumandanı beraberinde bir askerle gelerek İngiliz polisini tutukladı ve İngiliz Polis Kumandanlığına teslim etti.⁶⁷

İstanbul’un işgalinden sonra birçok İngiliz polisinin İstanbul sokaklarında görev yaptığı ve şehrin asayişini kendi kontrollerine almaya çalıştıkları görülmektedir. Galatasaray’ın kurucularından Ali Sami Yen’in eşi, Fahriye Yen anılarında İngiliz polislerinin sokaklarda terör estirdiğini söylemektedir: “Bir keresinde İngiliz polisinin bir arabayı durdurmasına ve arabacıyı azarlayışına şahit oldum. Çok korktuk. Polis arabacıya tabanca ile ateş etti ama öldüremedi. Arabacı ‘Köpek’ diye bağırarak uzaklaştı.”⁶⁸

İngiliz polisi Türk polisinin her tasarrufuna müdahale ediyor, bazen karakollara baskın yaparak suç işlemiş olan azınlıkları ve başkalarını karakollardan serbest bırakıyordu. İngilizlerin bu küstah tavrından cesaret alan Yunan Bahriye subaylarından Malamatini Dimitri Maltepe’de Cadde üzerinde havaya ateş açıp kendisine müdahale etmek isteyen polislere de saldırmıştır. Daha sonra götürüldüğü karakoldan kendisine İngiliz polisi süsü veren birisi tarafından çıkarılmak için Türk polisine baskı yapılmıştır.⁶⁹ Benzer şekilde “Arnavutköy’de meydana gelen bir olaydan dolayı tevkif edilmesi kararlaştırılan Osmanlı vatandaşı bir Rum, kendisine gelen Türk polislerine teslim olmayı reddetmiş ve Yunan polisi veya jandarması ile birlikte gelmelerini tavsiye etmiştir. Türk Polisi yeni bir olaya meydan vermemek için tevkifi yapmamış ve durumdan İtilaf devletleri polisini haberdar etmiştir.”⁷⁰

İşgalciler kendilerine yakın gördüğü insanların asayiş bozmalarına ses çıkarmıyordu. Rumların babasına götürmek vaadiyle kandırdıkları bir genç kızı, Büyükkada’daki Rum yetimhanesine götürmelerine İngiliz polislerinin de yardımcı olması,⁷¹ gayrimüslimleri hemen her koşulda koruyup kolladıklarını gösteren bir başka olaydı.

⁶⁷ Erdem, **a.g.m.**

⁶⁸ İskender Özsoy, “Cumhuriyet’e Giden Yolda... İstanbul’un İşgal Günleri”, **Popüler Tarih**, Sayı: 5, Ekim 2000, s. 75–76.

⁶⁹ Erdem, **a.g.m.**

⁷⁰ “Ne günlere kaldık”, **İstiklal Harbi Gazetesi** (25 Haziran 1919), No.37.

⁷¹ Erdem, **a.g.m.**

Ülkenin içinde bulunduğu durumdan ve işgal kuvvetlerinden aldıkları destekten iyice azgımlaşan Rum ve Ermenilerin faaliyetleri polis tarafından sıkı bir şekilde takip edilmektedir. Yerli Rumlar Türk polisinin gözü önünde Yunan gemilerinden indirdikleri silah ve cephaneyi kiliselerde muhafaza ediyorlardı. Polis Müdüriyeti'nin Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği bir raporda Rumların Aya Dimitri kilisesine sandıklar içerisinde silah ve cephane taşındığı belirtilerek önlem alınması istenmekte idi.⁷² Polis Müdüriyeti-i Umumisi'nin 8 Mart 1919'da Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği bir telgrafta Rum ve Ermeni işbirliğinin ve patrikhanelerin çalışmalarının yakından takip edildiği anlaşılmaktadır.⁷³ Bu şekilde Patrikhane'nin güdümündeki Rum çetelerin Kumkapı civarında çuvallar içinde nakletmeye çalıştıkları cephane polis tarafından ele geçirilmiştir.⁷⁴

Benzer şekilde İngilizlerden cesaret alan Hrisantos adlı bir Rum canı İstanbul'da kendisini takip eden polisleri şehit ettikten sonra İngiliz Makamların yardımıyla Atina'ya kaçtı. Ancak İngiliz askeri elbisesi içerisinde İstanbul'a tekrar geldi. İstanbul polisi uzun süren bir takipten sonra bu katili silahlı bir çatışmada ölü olarak ele geçirdi.⁷⁵

15 Temmuz 1920'de İstanbul'dan yazılan bir raporda silahsız Türk polisinin ortalıkta görünmediği, her sokak başında İtilaf Devletlerinin polisinin bulunduğu, onların kurduğu bir pasaport bürosu önünde, yüzlerce kişinin ülke içinde veya dışına seyahat izni almak uzun kuyruklarda gün boyu beklediği ve her yarım saatte bir atlı İtilaf Devleti polislerinin sopasına maruz kaldıkları ifade edilmektedir.⁷⁶

İngiliz polisi, işgal süresince sürdürdüğü küstah ve hükümran tavırlarını İtilaf Devletlerinin son birliklerinin İstanbul'dan ayrıldığı gün bile (2 Ekim 1923) sergilemişler, toplanan kalabalığa ve gazetecilere hakaret etme cüretini göstermişlerdir.⁷⁷

⁷² Türkmen, "İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar".

⁷³ Haluk Selvi, "Mondros Mütarekesi'nden Sonra Vilâyet-i Şarkıyye'de Nüfus" **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XVII, Sayı: 50, Temmuz 2001.

⁷⁴ Gökbilgin, **a.g.e.**, C. 1, s. 154–155.

⁷⁵ Ali Karayaka, "Mütareke Yıllarında (1919–1920) İstanbul'da İşgal Güçlerinin Himayesinde Bir Katili Şerir; Hrisantos V", **Polis Dergisi**, Yıl: 11, Sayı: 45, (Temmuz-Ağustos-Eylül 2005), s. 208–213.

⁷⁶ Gülnihal Bozkurt, "Alman Belgelerinde Atatürk ve Kurtuluş Savaşı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: IX, Sayı 25, (Kasım 1992).

⁷⁷ **Vatan** (3 Ekim 1923).

Türk polisinin sadece işgal altındaki bu illerde değil yurdun her tarafında işgalcilere, çetelere ve azınlıklara karşı mücadele ettiği görülmektedir. Yunan işgali altındaki Gebze’de görev yapan Komiser muavini Abdulgani Bey (Bolbol), amirliğini yaptığı karakoldaki bir polis memurunun otuz kadar süngülü Yunan askeri tarafından öldürülmek kastıyla götürüldüğünü gördü. Bunun üzerine silahla müdahale ederek askerleri saf dışı etti ve polis memuru Remzi Efendiyi kurtarmaya muvaffak oldu.⁷⁸

2 Ekim 1920 günü önce Çumra’yı yağmaladıktan sonra Konya’ya yönelen Delibaş Mehmet adlı bir eşkıyanın 700 kişilik çetesine karşı Emniyet Müdürü Necip Bey, emrindeki altı kişilik polis kuvvetiyle canla başla savunma yaptı. Ancak Delibaş Mehmet şehri basarak savaş alanına çevirdi.⁷⁹

Kurduğu çeteyle Adapazarı ve civarında eşkıyalık yapan Borbos adındaki Ermeni eşkıya, Jandarmanın yokluğundan da cesaret alarak yaşlı, kadın, erkek ve çocuk demeden herkese zulmediyordu. Bunun üzerine Adapazarı polis kadrosunda görevli üçüncü komiser İbrahim Ethem Bey, kıdemli komiser muavini Raşit Bey ile polis memurları Hulusi, Reşit, Rüştü, Fuat, Osman Nuri ve İbrahim Beyler uzun ve meşakkatli çalışma sonucu şeriri saklandığı delikte adamlarıyla birlikte yakalamaya muvaffak oldular.⁸⁰

3. Mustafa Kemal’in Samsun’a Çıkışından İtibaren Türk Polisinin Çalışmaları

Mustafa Kemal’in Samsun’a çıktığı günlerde, İtilaf Devletlerinin de desteğiyle Pontus Devleti’ni gerçekleştirmek için harekete geçen Rumlar, Trabzon, Samsun ve bütün Karadeniz sahillerinde örgütlenmiş ve hiç bir engelle karşılaşmadan kolaylıkla ve başarıyla çalışıyordu.⁸¹ Çoğu Rum olmak üzere elli kadar çete, Samsun Livası içinde huzur ve asayiş kökünden sarsmıştı ve bunlara kimse bir şey yapamıyordu.⁸² Samsun’un çıkış yolları Rum eşkıyası tarafından kesiliyor, şehir yakınlarında yayılım ateşi açılarak dehşet havası estirililiyordu. Şehirlerde taşkınlıkları ve tecavüzleri yüzünden zabıta kuvvetleri Rumlar’la yerleşik olan mahallelere giremiyorlardı.⁸³ Bu

⁷⁸ Şahin, *İz Bırakan Polisler*, s. 749–752.

⁷⁹ Şahin, *Türk Polisinin Erdem Mücadelesi ve Kahraman Polisler*, s. 112–115.

⁸⁰ Şahin, *a.g.e.*, s. 44–46.

⁸¹ *Nutuk*, s. 2.

⁸² Selek, *a.g.e.*, s. 205–206.

⁸³ Nuri Yazıcı, *Canik Sancağı’nda Pontusçu Faaliyetler (1918- 1922)*, (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Tarih Bölümü, Erzurum, 1985), s. 15.

manzara içerisinde Mustafa Kemal, 20 Mayıs 1919 günü Samsun Polis Birimlerinde yaptığı teftiştten sonra söylediği; “Vazifeniz mühim ve mukaddestir. Asayişin idame ve istikrarının ihtimamı için çok fazla gayret göstermelisiniz” sözleri, polis teşkilatının, toplumun dirlik ve düzeninin sağlanmasındaki önemini işaret etmesi açısından önemlidir.⁸⁴

Bu durum karşısında emniyet teşkilâtının güçlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla Canik (Samsun) sancağı genelinde polis ve jandarma sayısının artırıldığı görülmektedir. Örneğin Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasından sonra Canik mutasarrıflığına tayin edilen Hamit Bey zamanında polis sayısı merkezde 38'e ilçelerle birlikte toplam 52'ye çıkmıştır.⁸⁵

Mustafa Kemal, Havza'dan Amasya'ya gelmeden evvel halktan ileri gelen ve güvenilir bir kaç kişi ile Havza'da görüşüp, yöre ve çevresi hakkında bilgi toplamak istedi. Bu istek doğrultusunda Komiser İsmail Efendi Başkanlığı'nda toplanan bir heyet Havza'da Mustafa Kemal ile görüştü. Görüşmeler sonucunda ikna olan Mustafa Kemal, Amasya'ya geldi. Amasya'da bulunduğu zaman dilimi içinde Amasya Polis Biriminin olağanüstü ilgisiyle karşılandı ve uğurlandı. Atatürk'ün uğurlanmasından sonra, bindiği araçtan düşen ve kendisine ait olan çantayı bularak büyük bir özenle saklayan Amasya Komiser Muavini Osman Nuri Efendi (Çağan), Mustafa Kemal tarafından bizzat kaleme alınan telgrafla birlikte 50 Osmanlı Lirası ile ödüllendirildi.⁸⁶

Bu arada Fevzi Çakmak'ın çağrısı üzerine Samsun'a gelen Teşkilât-ı Mahsusa'nın başkanı Hüsamettin Bey burada İstanbul Emniyet Müdürlüğü Siyasi Kısmında görev yapmış olan Serezli Galip Bey, Samsun'da Teşkilat-ı Mahsusa'nın önde gelen elemanlarından Komiser Fehmi Bey ve Bican Bağcıoğlu ile buluştu. Hüsamettin Bey, Samsun ve İnebolu gümrük kapılarını güvence altına alabilmek için bu polislerin gümrük kapısında görevlendirilmelerini sağladı.⁸⁷

⁸⁴ Baki Sarısakal, **Samsun Polis Tarihi**, Samsun Araştırmaları: 5, Cem Ofset, Samsun, 2006, s. 1.

⁸⁵ Samsun'un asayiş durumu hakkında ayrıca bkz. Mehmet Evsile, “Atatürk'ün Samsun'a Çıktığı Sırada Samsun ve Çevresinin Asayiş Durumu”, **19 Mayıs ve Millî Mücadele'de Samsun Sempozyumu Bildiriler** (20–22 Mayıs 1999), Samsun, 2000, s. 167–174

⁸⁶ Eyüp Şahin, “Mustafa Kemal Atatürk Türk Polis Teşkilatına ve Mensuplarına Nasıl Bakıyordu Sorusuna Cevap Niteliğindeki Gurur Duyulacak Tebrikleri”, **Polis Dergisi**, EGM Yayını, Yıl: 12, Sayı: 48–49, (Nisan-Eylül 2006), s. 18.

⁸⁷ İhsan Birinci, “Millî Mücadele İçin Kurulan Önemli Çeteler-III”, **Polis Emeklileri Sosyal Yardım Derneği Polis Dergisi**, Yıl: 22, Sayı: 275, İstanbul, 1975, s. 20–21.

3.a. Milli Mücadele Kadrosunun İç Güvenlik Yaklaşımları

1919 ile 1922 arasındaki dönemde “Ankara’daki yeni rejimin başlıca iki sorunu vardı: 1) yönetimi altındaki bölgelerde ikili iktidar durumuna son vermek için halkın rızasını kazanmak ve 2) işgal ordularına karşı başarılı bir savaş verebilmek için cephe gerisinde iç güvenliği sağlamak. Devrimciler, her iki görevin de polislik işiyle bağlantılı olduğunun farkındaydı.”⁸⁸

Bu nedenle cephe gerisinde iç güvenliğin sağlanması için bir takım tedbirlerin alınmasına karar verdiler. Bu amaçla alınan tedbirlerden bir tanesi işgal edilen yerlerdeki Jandarma ve Polis Teşkilatlarında sadece Türklerin kullanılmasının emredilmesidir.⁸⁹ Sivas Kongresi’nden sonra işgal edilmiş bölgelerden Müslüman halkın göçe zorlanarak Ermenilerin bölgeye yerleştirilmesi üzerine gönderilen bu talimat ‘millî bir polis’ teşkilatının oluşturulmasında, milleti oluşturan asli unsurlar olan Türklerin söz sahibi olması ve azınlıkların işgal bölgelerinde sergiledikleri insanlık dışı davranışlardan dolayı artık onlara güvenilmeyeceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Türk Polisinin, Rum ve Ermeni azınlığın bu tavırlarının yanı sıra işgal edilen yerlere yönelik “çoğunluğu ele geçirme” göçlerini yakın takibe aldığı görülmektedir.⁹⁰ Ancak elde yeteri kadar kuvvet olmadığından alınan zabıta tedbirleri yetersiz kalmaktaydı. Nitekim bu sebeple bazı bölgelerde ilgili makamlar jandarma ve polisin askerle takviyesini istemekteydiler.⁹¹

Ankara Hükümetinin duyarlı olduğu bir diğer husus ise egemenlik hakları idi. Hiçbir konuda bu haklarından taviz vermek istemeyen Ankara Hükümeti polisin işgal güçlerince yeniden teşkilatlandırılması noktasında da bu tavrını açıkça ortaya koymuştur. Ulusal hareket politikasını ve Misak-ı Millî’yi tanıtmak amacıyla Londra’ya gönderilen Türk heyetinin başkanlığını yapan Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, Fransız Başbakanı Briand ile 11 Mart 1921’de “politik, askeri, ekonomik nitelikte ve Türkiye-Suriye sınırını saptayan” bir anlaşma imzaladı. Anlaşmanın koşulları arasında yer alan “Türk kumandası altında daha önce kurulmuş olan jandarma teşkilatına Fransız subaylarının da katılmasıyla oluşacak bir polis teşkilatının kurulması”⁹² hükmü,

⁸⁸ Ergut, **a.g.e.**, s. 298.

⁸⁹ Doğan Avcioğlu, **Millî Kurtuluş Tarihi 1938’den 1945’e**, Üçüncü Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1983, s. 1274.

⁹⁰ Bilal N. Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk (1918-1938)**, Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1973, s. 68; Gökbilgin, **a.g.e.**, Cilt: I, s. 154–155.

⁹¹ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, (H.T.V.D.), Sayı: 42, (Aralık 1962), Vesika No. 995.

⁹² Salâhi R. Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, Cilt: II, TTK, Ankara, 1986, s. 135–136.

Ankara Hükümetinin tepkisini çekti. 8 Mayıs 1921’de istifa eden Bekir Sami Bey’in yerine Dışişleri Bakanlığı’na vekâlet eden Fevzi Paşa, Briand’a gönderdiği mektupta;⁹³ Türk subayların komutasında ve Fransız subayların yardımcılığında kurulması öngörülen polis teşkilatının hükümlerine aykırı olması nedeniyle kabul edilemezliği vurgulanıyordu.

Ankara Hükümeti ayrıca yerleşim birimlerinde asayişî sağlamak üzere polisin teşkilatlanması konusunda da duyarlı davranıyordu. Merkez Ordusu Komutanlığı, birliklerin yerleştirildikleri yerlerin uzağında kalan ve önemli kaza merkezlerinde emniyet ve asayişî sağlamada kullanılmak üzere, bulunduğu yerin önemine göre, yüzden iki yüze kadar mevcutlu Emniyet Teşkilatı kurulmasını istemiştir. Ancak silâh altına alınan bir kısım polisin ayrılmasıyla mevcudu azalan polis teşkilatı, Anadolu’nun belli başlı büyük şehirlerinde özellikle de işgal edilen bölgelerde zorlu günler yaşama-ya başladı.⁹⁴ Kurulması istenen teşkilat birçok yerde oluşturulamazken Erbaa’da başarılı bir şekilde kurulmuştur. Tokat Mutasarrıfı 21 Ağustos 1921 tarihli bir yazısında 250 kişiden oluşan Erbaa Emniyet Teşkilâtı’nda 324 kadar çeşitli cinsten tüfek bulunduğunu bildirmiştir.⁹⁵

Ancak yeni yönetimin polisi yurt genelinde teşkilatlandırmasını engelleyen ve teşkilatının gücünü zayıflatan bazı hususlar vardı. Bunlardan en önemlisi işgal kuvvetlerinin mevcut polislerden kendi çıkarları için zararlı gördükleri bazı polisleri görevden uzaklaştırmaları veya Malta’ya sürgüne göndermeleridir. Muhtelif zamanlarda Malta adasına getirilen 144 sürgün arasındaki polislerin içinde işgale karşı direnişî organize edilebilecek olanların yanı sıra Ermeni Tehciri ile suçlanan polisler de vardır. Polis Siyasi Kısım Müdürü Tefik Hadi Bey,⁹⁶ Kars Polis Müdürü Musa Bey, İstanbul Polisi Siyasi Kısım Müdürü Mehmed Muammer Bey, İstanbul Siyasi Polis Müdürü Mustafa Reşad Bey,⁹⁷ Polis Müdürü Ahmed Bey, sabık polis müdürü Hacı Ahmet Bey, Sivas eski Polis Müdürü Mehmet Rifat Bey.⁹⁸

⁹³ Biçe Sükan Yavuz, “1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması’nın Hazırlık Aşamaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: VIII, Sayı: 23, (Mart 1992).

⁹⁴ Eyüp Şahin, “Kurtuluş Savaşında Türk Polisi”, s. 44.

⁹⁵ Mustafa Balcıoğlu, “Millî Mücadele Sırasında Merkezi Anadolu’da Asayişî Sağlamak İçin Oluşturulan Milis Kuruluşları”, **TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Yıl: 3, Cilt: II, Sayı: 6, (Kasım 1990), s. 274.

⁹⁶ Tefik Hadi (Baysal) daha sonra Cumhuriyet döneminde (1930–1934) Emniyet Genel Müdürü olarak görev yapmıştır.

⁹⁷ “Soykırım suçlusu” olarak, 31 Mayıs 1920 günü gönderilenlerdendir. Bkz. Bilâl N. Şimşir, **Malta Sürgünleri**, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Ankara, 1985, s. 194–195.

⁹⁸ Fethi Tevetoğlu, **Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 121–127.

Ancak işgal kuvvetleri her gidenin yerine istedikleri nitelikte yeterli eleman bulamadıkları için veya kendi çıkarlarına hizmet edeceklerine inandıkları bazı polisleri görevlerinde bırakmak zorunda kaldılar.

3.b. Anadolu'ya Cephane ve Adam Kaçırma

Görevlerine devam eden polisler Anadolu'da sürdürülen Mücadeleye bütün güç ve kuvvetleriyle destek oldular ve savaşın kazanılması için, her türlü bilgi ve yardımları Ankara'ya ulaştırma yolunda fedakârca çalıştılar. Özellikle İstanbul Polisi Umumisi'nin kısmı siyasi şubesindeki görevliler işgalcilerin her türlü baskısına rağmen gerekli bilgi ve yardımları Ankara'ya ulaştırmak için çalışmışlar, savaşın kazanılması için büyük gayretler sarf etmişlerdir. Anadolu'dan verilen emirler doğrultusunda istenilen işleri başarmak amacıyla millî ve gizli gruplar oluşturmuşlar, bazı kişilerin ve mütarekeyi takiben esaretten dönen Türk subayların Anadolu'ya kaçırılmasını, işgal altındaki depo ve ambarlardan silah ve cephanelerin gizlice Anadolu'ya gönderilmesini sağlamışlardır.⁹⁹ Anadolu'ya kaçmak isteyenlere seyahat belgelerini veren İstanbul Polis Müdüriyeti 4. Şube memurları, Milli Mücadele'ye katılacak subaylara sahte evrak düzenleyerek kaçışlarında büyük kolaylıklara sağlamıştır.¹⁰⁰

Polisler Anadolu'ya adam kaçırma görevinin yanı sıra Karakol Cemiyeti, Teşkilat-ı Mahsusa, Mim Mim (MM) Grubu ve Müsellâh Müdafaa-i Milliye Teşkilatı içerisinde görev alarak yapılan propaganda, istihbarat, silah ve cephane sevkıyatı çalışmalarında önemli roller üstlenmiştir. Örneğin Karakol Cemiyeti'nin kuruluşunda ve çalışmalarında önemli görevler üstlenen¹⁰¹ polisler, Cemiyetin önemli bir bölümünü de oluşturuyordu.¹⁰² İlk görev alanlar arasında Topkapı Polis Merkezi çalışanları göze çarpmaktadır.

Benzer şekilde Müsellâh Müdafaa-i Milliye Grubu'na verilen ilk görev, istihbaratı temin olmuştur. Grup için ilk çalışmaya başlayanlar, Polis Mü-

⁹⁹ "Millî Savaşta Türk Polisi", s. 1649–1650. Kurtuluş Savaşı yıllarındaki mücadeleye, polis teşkilatı da kit imkânları ve sınırlı personel sayısına rağmen büyük katkıda bulunmuştur. Nitekim katkılarından dolayı TBMM kararı ile Polis Teşkilatının 66 mensubu İstiklal Madalyası ile taltif edilmiştir. Bkz.: Dündar, **a.g.m.** s. 33. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Harf Devriminden önce bizzat imzaladığı Gaziantepi Polis Memuru Şevket Efendi'ye ait İstiklal Madalyası Beratı için Bkz.: **Arşiv Belgeleri ile Gerçekler- Emniyet Mensuplarının Özlük Dosyalarındaki Diploma, Sertifika ve Üniformalı Resimler**, Ankara, EGM Yayını, 2002, s. 94

¹⁰⁰ İhsan Aksoley, "İstanbul'da Millî Mücadele (Seri) Moltke Grubunun Faaliyeti", **Hayat-Tarih Mecmuası**, Sayı: 9, (Ekim 1989), s. 28–29.

¹⁰¹ Birinci, "Millî Mücadele İçin Kurulan Önemli Çeteler-III", s. 20–21.

¹⁰² Eyüp Şahin, "Kurtuluş Savaşında Türk Polisi", s. 54.

dürü Esad Bey ve sivil polis memurlarıdır.¹⁰³ 21 Ekim 1921 tarihinde kurulan Tevfik Paşa kabinesinde önce Dâhiliye, sonra Hâriciye Nezareti'ne getirilen Müşîr Ahmed İzzet Paşa, Millî Mücadele'de büyük zararları olan, İstanbul Polis Müdürü Tahsin Bey'i görevinden azlederek, yerine İstanbul Merkez Kumandanı ve aynı zamanda Millî Müdafaa Teşkilâtı Merkez Heyeti Başkanı Miralay Esad Bey'i tâyin etmiştir. Esad Bey'in İstanbul Polis Müdürlüğü'ne getirilmesinden sonra Anadolu'ya yapılan silah sevkiyatında büyük artışların olduğu gözlenmektedir. Mustafa Kemal'in, Esad Bey'e şifreli bir telgraf göndererek MM Gurubu'nun vakit geçirmeden elindeki bütün imkânları seferber ederek her türlü araçla birlikte silah ve mühimmat yetiştirmelerini emretti Bunun üzerine polisler, grubun diğer üyeleri ile birlikte Rami Kışlasında bulunan araç-gereç, silah-mühimmat ve askeri malzemelerin 21 Temmuz 1921 tarihinde büyük bir gizlilik içerisinde Anadolu'ya kaçırılmasını sağladı.¹⁰⁴ Bu sevkiyat ve kaçakçılık İstanbul Hükümeti'nin bilgisi ve müsaadesi altında, Harbiye Nezareti ve İstanbul Polis Müdürlüğü'nün desteği ile gerçekleşmiştir.¹⁰⁵

İstanbul Polisinin hemen bütünü MM Millî Müdafaa Gurubu'nda görev almasına karşın özellikle İstanbul Emniyet Müdürlüğü Siyasi Şube Müdürü Mazhar Bey, aynı şubenin Müdür Muavini Edip Bey, aynı Şubenin Siyasi Kısım Reisi Türkçü Ziya Bey, 4. Şube Müdürü Üsküdarlı Sadi Bey, Komiser Cemil Bey, Serkomiser Yanyalı Mazlum Bey, Komiser Erzincanlı Salih Bey, Arap Sait Bey, Tevfik Bey, Katip Lütfi Bey, Serezli Galip Bey, Polis Müfettişi Serezli Muhip Bey, Polis Müdürü Mehmet Ali Bey (Hidayet Demircan), İkinci Şube Şefi Edip Bey, Hüseyin Rıza Bey, Komiser Arnavut Tayyip Bey, Polis Müdüriyeti Umumisi sivil memurlarından Saip Bey, Halit Bey, Sarı Kazım Bey, Serkomiser Arnavut Cafer Bey, Komiser Besim Bey, Polis Memuru Boşnak Haşim Bey, Merkez Memurları Cemi ve Şevket Şakir Beyler, Urfalı Komiser Şakir Bey, Erzincanlı Komiser Şakir Bey, Polis Memuru Sadık Baba, Kel Nasip Bey ile Şileli Ali Beyler, Serkomiser Necati Bey, Komiser Kahraman Bey, Salih Bey, Kemal Bey, Zühtü ve İhsan Ethem Beyler, Polis Müdürlüğü Siyasi Kısımından Serezli Ahmet Niyazi Bey, Polis Müdürlüğü sivil memurlarından Gözlüklü Cemal

¹⁰³ Samih Nafiz Tansu, **İki Devrin Perde Arkası**, Anlatan: Hüsamettin Ertürk, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1957, s. 470.

¹⁰⁴ Selahattin Salıçık, "Geçmiş Zaman Olur ki: Rami Kışlası Boşaltılıyor-VII", **Polis Emeklileri Sosyal Yardımlaşma Derneği Polis Dergisi**, Yıl: 22, Sayı: 279, İstanbul, 1975, s. 29-31.

¹⁰⁵ Metin Ayışığı, "Millî Mücadele'de İstanbul'dan Anadolu'ya Yapılan Silah Sevkiyatı ve İşbirlik Meselesi", **ATA Dergisi**, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1992.

Bey teşkilatın faal unsurlarından idiler.¹⁰⁶ Bunların yanı sıra Teşkilât-ı Mahsusa'dan itibaren önemli hizmetlerde bulunan gizli polis şeflerinden emniyet görevlisi Mustafa Razi Yalkın,¹⁰⁷ Damat Ferit Hükümetinin Millî Mücadele'ye karşı yürüttüğü faaliyetleri yakından takip etmek üzere görev yapan, Mim Mim'in en gizli, en zeki ajanlarından ve İstanbul Polis Müdüriyeti 1. Şube görevlilerinden Serezli Galip (Vardar) Bey¹⁰⁸ büyük fedakârlıklarla önemli görevler yapan polislerden bazılarıdır.

Türk polisi insanların Anadolu'ya kaçmasını sağlamakla yetinmemiş birçok polis kendisi de Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele'ye fiilen iştirak etmişlerdir. 19 Mart 1920 tarihinde İsmet İnönü ile birlikte Millî Mücadele'ye katılmak üzere gizlice İstanbul'dan Ankara'ya kaçan grubun içerisinde eski Bingazi Polis Müdürü Manastırlı Nuri¹⁰⁹ ve 6 Nisan 1920'de, Bekir Sami Bey ve Hamdullah Suphi ile yola çıkan grupta yer alan eski Polis Müdürü Halil Bey¹¹⁰ bu polislerden bazılarıdır. Bazı polis şefleri ise mücadelelerini parlamentoda sürdürmüşlerdir. 30 Kasım'da sona eren Meclis-i Mebusan seçimlerinde Mustafa Kemal Paşa'nın emirleri doğrultusunda seçilenler arasında Isparta'dan Polis Müdürü Ispartalı Seyfullah Efendi de vardır.¹¹¹ Benzer şekilde Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleriyle Sivas'tan Kayseri'ye gelerek Kayseri'de kurulan "İhtiyat Zabitan Teavün Cemiyeti" adlı cemiyetin başkanlığına seçilen Sivas Polis Müdürü Mazlum Rasim (Can)¹¹² ile Erzurum Kongresi'ne Pülümür'den katılan Emekli Komiser Abbas (Necati) Efendi'yi de zikretmek gerekir.¹¹³

¹⁰⁶ Şahin, "Kurtuluş Savaşında Türk Polisi", s. 56–57. Bahsi geçen bu polislerin yaptığı fedakârca çalışmalar için bkz. Selahattin Salıçık, **Kurtuluş Savaşı'nın Gizli Örgütü: M.M. Grubu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999 ve Tansu, **a.g.e.**

¹⁰⁷ Necmi Üyanık, "Bir Devrin Gizli Çehresi: M. Razi Yalkın ve Eserleri Üzerine", **Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi**, Sayı: 17, 2007, s. 179–208.

¹⁰⁸ **Galip Baba (Vardar) Anısına**, Kabataşlılar Derneği Yayınları (1), İstanbul, 2003.

¹⁰⁹ Yücel Özkaya, "İstanbul'un İşgali Üzerine Aydınların İstanbul'dan Ankara'ya Kaçışı Olayı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: V, Sayı: 13 (Kasım 1988), 127–143. Bunun üzerine Dersaadet (İstanbul) Harp Divanı tarafından Nuri Bey'in idamına karar verildi. İstanbul Hükümetince bağlanan maluliyet maaşı Zaptiye Müdüriyeti tarafından iptal edildi. Bkz. "Merhum Nuri Bey, Emniyeti Umumiye Müdüriyeti", **Polis Dergisi**, Yıl: 19, Sayı: 281, Ankara, 1933, s. 279. 1920 yılında TBMM Hükümeti tarafından Hüdavendigâr (Bursa) Emniyet Müdürü olarak atanan Nuri Bey, Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgali üzerine, 8 Temmuz 1920 tarihinde hükümet ileri gelenleri ve maiyetinde bulunan polis kuvvetleri ile birlikte Kuva-yi Milliye'ye katılmak üzere Bursa'dan ayrılarak Eskişehir'e geldi. TBMM'nin emriyle 4 Kânunuevvel 1921 tarihinde Eskişehir'den ayrılarak Ankara'ya geldi. Bkz. Şahin, **İz Brakan Polisler**, s. 89.

¹¹⁰ Özkaya, **a.g.m.**

¹¹¹ Süleyman Sami, **Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi**, Serenler Yayınevi, İstanbul, 1983, s. 342.

¹¹² Fahri Tümer, "İstiklal Mücadelesinde Kayseri", **Erciyes Dergisi**, Sayı: 22, Kayseri, 1944, s. 651.

¹¹³ "Erzurum Kongresine Katılanların Listesi", **İstiklal Harbi Gazetesi** (24 Temmuz 1919), No.63.

Millî Mücadele’de sadece polisler değil birçok polis eşi de yurdun kuruluşu için ellerinden gelen çabayı göstermişlerdir. Yurdumuzun yabancılar tarafından işgal edilmesini ve yapılan vahşetleri protesto etmek maksadıyla Kastamonu’da düzenlenen mitingin tertip heyeti başkanlığını Polis Müdürü Halil Bey’in¹¹⁴ eşi Zekiye Hanım yapmıştır. 10 Aralık 1919 günü Darülmualimat (Kız öğretmen okulu) bahçesinde üç binden ziyade Kastamonulu kadının gerçekleştirdiği bu mitingde kısa ve ateşli bir konuşma yapan Zekiye Hanım olaylardan duydukları üzüntüyü dile getirmiş, işgalleri ve yapılan vahşetleri şiddetle kınamış ve gerekirse vatani kurtarmak için kendilerinin de cepheye gideceklerini ifade etmiştir.¹¹⁵ Bu mücadeleden geri kalmayan bir diğer polis eşi ise Sabık Polis Müdürü Hüseyin Efendi’nin Kerimesi Münire Hanım’dır. Erzincan Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti’nin 6 Şubat 1920 günkü toplantısında bir konuşma yapan Münire Hanım, yapılan işgal ve haksızlıklara karşı olanca gücüyle tepkisini haykırmıştır.¹¹⁶ Sivas’ta kurulan “Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti’nin Heyet-i İdare Azaları arasında sabık polis müdürünün Refikası Müşfika Kamer de vardır.¹¹⁷

3.c. Millî Mücadele’ye Yönelik Casusluk ve Propaganda Faaliyetlerini Önleme

İşgal kuvvetleri Kurtuluş Savaşını sonuçsuz bırakmak, hareketin liderlerini birbirine düşürmek, halkın Millî Mücadele’ye karşı olduğu fikrini yaymak ve çeşitli isyanlar çıkarmak üzere çalışmalara başladılar. Türk zabıta güçleri bu girişimleri sonuçsuz bıraktığı gibi faillerini de yakalamaya muvaffak oldular.

Türk polisi işbirlikçilerle de mücadele etti. İngiliz Muhipleri Cemiyeti kurucularından olan ve Millî Mücadele’yi baltalamak için çalışan Sait

¹¹⁴ Kastamonu bölgesinde ve Kastamonu il merkezinde gevşeklik ve zayıflık belirtileri görülmeye başlayınca, Mustafa Kemal Kastamonu’ya güvenilir ve güç sahibi bir subayın gönderilmesini Ankara’da bulunan Ali Fuat Paşa’dan rica etti. Bunun üzerine Fuat Paşa, Kastamonu Bölge Komutanı sıfatıyla oraya Albay Osman Bey’i gönderdi. Kastamonu ve Dolayları Komutanı olarak göreve başlayan Albay Osman Bey, 16/17 Eylül gecesi, Mustafa Kemal’e çektiği telgraf-ta Polis Müdürü Halil Bey’in yanında olduğunu ve kendisiyle işbirliği ettiğini belirtmiştir. Albay Osman ayrıca Kastamonu’daki polis sayısını kırk olarak vermektedir. Bkz. **Nutuk (1919 – 1927)**, s. 114.

¹¹⁵ Mustafa Eski, “Kastamonu’da Yapılan İlk Kadın Mitingi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: IX, Sayı: 27 (Temmuz-Kasım 1993).

¹¹⁶ Bekir Sıtkı Baykal “Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: I, Sayı: 3 (Temmuz 1985).

¹¹⁷ İrade-i Milliye Gazetesi (8 Kasım 1919), Sayı: 15.

Molla'nın konağı dinamitlenerek yakıldı. Bu işi gerçekleştirenler ise Erzincanlı Komiser Salih Bey ile Sadık Baba namındaki polis memuru ve Urfalı Komiser Şakir Bey'di.¹¹⁸ Benzer şekilde Sivas'ta İtalyan ve İngilizlerle sık sık görüşen Şeyh Recep adlı şahıs, Sivas polisi tarafından yakından takip edilmiş ve hakkında hazırlanan rapor, Heyet-i Temsiliye'nin 20 Kasım 1919 tarihli oturumunda görüşülmüştür.¹¹⁹

Türk polisi bu çalışmalarının yanı sıra istihbarat ve bilgi toplama, yabancı ajanların takibi konularında da yoğun çaba sarf etmiştir.¹²⁰ Kurtuluş mücadelesini sabote etmek için ülkemize gelen işgalci devletlerin casus örgütlerinin gizli amaçlarını hareketlerinden önce öğrenmiş, haklarında her türlü bilgiyi fotoğraflarıyla birlikte Anadolu'ya ulaştırmış ve böylece Millî Mücadele'yi kundaklamaya gidenlerin emellerini gerçekleştirmeden yakalanmalarını sağlamışlardır. Millî Mücadele'yi engellemek ve bu amaçla Mustafa Kemal'i öldürmek üzere görevlendirilen İngiliz casusu Mustafa Sagir'in yakalanmasında polisin üstün gayretleri olmuştur.¹²¹ Yine 22-29 Temmuz 1920 tarihli bir İngiliz İstihbarat raporunda, İstanbul'da bulunan bazı Hint Müslümanlarının harekete geçtikleri ve İstanbul polisinin Mustafa Kemal ve Cafer Tayyar Paşa ile temas kurmak isteyen bir "Hint-Türk Dostluk Cemiyeti" ortaya çıkardığı belirtilmektedir.¹²²

İşgal altındaki bölgelerde bulunan bazı polis güçleri de Damat Ferit Paşa Hükümeti'ni tanımayarak Kuvay-ı Milliye emrine girdiklerini açıkça ilan etmişlerdir. Kastamonu Valisi Cemal Bey, İstanbul Hükümeti'nce Zonguldak'a Mutasarrıf olarak gönderilen Kadri Bey'in Millî Mücadele aleyhindeki çalışmalarını engellemek için polise talimat vermiştir.¹²³ Vali Cemal Bey'in Dâhiliye Vekâleti'ne gönderdiği ve TBMM'nin 2 Haziran

¹¹⁸ Fethullah Eraslan ve İsmail Metin, **Türk Polis Tarihi-I**, Aslımlar Basımevi, Ankara, 1984, s. 196-200.

¹¹⁹ **Heyet-i Temsiliye Tutanakları**, Hazırlayan: Uluğ İğdemir, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1975, s. 76-77.

¹²⁰ Ancak istihbarat hizmetleri ağırlıklı olarak askerin kontrolündeydi. Özellikle askeri alandaki istihbarat hizmetlerini yürütmek ve istihbarat karşı koymak, ordu gerisi mıntıka ve ordu içinde düşmanın casusluk ve propaganda faaliyetlerini, gizli teşkilat kurma çalışmalarını önlemek ve karşı istihbaratı gerçekleştirmek üzere zamanın Genel Kurmay Başkanlığı'na bağlı olarak, 1920 yılı ortalarında, Ankara Hükümeti'nin ilk istihbarat teşkilâtı olan "Askeri Polis Teşkilatı" adlı bir istihbarat örgütü kurulmuştur. Bkz. Hamit Pehlivanlı, **Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992.

¹²¹ Eyüp Şahin, "Kurtuluş Savaşında Türk Polisi", s. 57-58.

¹²² Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk**, Cilt: II, s. 266.

¹²³ Mahmut Goloğlu, **Üçüncü Meşrutiyet (1920)**, Başnur Matbaası, Ankara, 1970, s. 195.

1920 tarihinde yapılan ikinci oturumunda okunan telgrafında belirtildiğine göre; Kadri Bey'in İstanbul'dan getirdiği polisler Kuva-yı Milliye emrine girmişlerdir. Bunlar aynı zamanda Ferit Paşa Hükümeti'ni tanımadıklarını Mutasarrıf Vekili Kadri Bey'e bildirmişlerdir.¹²⁴ Benzer şekilde 24 Eylül 1919 tarihinde Çankırı'dan Sivas'taki kongre riyasetine gönderilen ve memleketin kurtarılması için gerekli şartlar sağlanıncaya kadar İstanbul merkeziyle irtibatın kesildiğini, amal-i milliye uğrunda mal ve canlarıyla her türlü fedakârlığa hazır bulduklarını bildiren destek telgrafını imzalayan şehrin ileri gelenleri arasında Polis Komiseri Rasim de vardır. Erzurum Kongresi öncesi İstanbul Hükümeti Dâhiliye Nazırı Adil Bey, Erzurum Valisi (Vekili) Kadı Hurşit Efendi'ye arda arda telgraf çekerek Mustafa Kemal ve arkadaşlarının tutuklanarak gönderilmesini istiyordu. Hurşit Efendi M. Kemal'i tutuklamadı, ancak polis müdürünü ve jandarma komutanını çağırarak Mazhar Müfit Bey'i tutuklamasını emretti. Polis Müdürü Safet Bey ve Jandarma Kumandanı Ferit Bey bu emri yerine getirmeyeceklerini söyleyerek reddettiler. Bunun üzerine vali kendilerini sınıadığını söyleyerek onların bu davranışını tebrik etti.¹²⁵

3.d. Polisin İç Güvenlik ve Asayışı Sağlama Çalışmaları

Türk Polisi, Millî Mücadele'ye verdiği doğrudan veya dolaylı bu desteğin yanı sıra asli görevi olan işgal altında bulunan bölgelerde emniyet ve asayişin korunması ve suç faillerinin ortaya çıkarılması konusunda da başarılı çalışmalar yapmıştır.¹²⁶ Çünkü bu dönemde fuhuş, yankesicilik ve hırsızlık gibi olaylar bir hayli artmıştı. Özellikle fuhşun artmasında Avrupa'dan fuhuş maksadıyla gelen yabancı uyruklu kadınların ve Rusya'daki Bolşevik ihtilalinden kaçan beyaz Rus göçmenlerin arasında bulunan bazı

¹²⁴ Tongur, **a.g.e.**, s. 311. Bu telgrafın metni şöyledir: "Dahiliye Vekaletine,

Zonguldak'a talimat-ı mahsusa ile gönderilen Şevket Turgut Bey'den şimdi alınan telgrafnameye nazaran Zonguldak'ta İstanbul'dan gelen bilimum polisler ve memurinisaire, Kuvayı Milliye emrine girerek, Ferit Paşa Hükümetini tanımadıklarını, Mutasarrıf Vekili Kadri Bey'e tebliğ ettikleri gibi Kuvayı Milliye aleyhtarlarından mal müdürü Mevlüt Lütfü ve İstanbul'dan gelen İnzibat Zabiti Jandarma Bölük Kumandanı Yüzbaşı Cemil Efendiler tevkif edilerek Mahfuzan Devrek'e izan kılınmış ve mutasarrıf ve refakatinde bulunan Mülkiye Müfettişleri kısa bir müzakereden sonra istifa eylemiş tarafımızdan mukaddeme mutasarrıf vekaletine tayin kılınan Cevdet Bey mutasarrıflık umuruna vaziyet eylemiştir." Bkz.: **TBMM Zabıt Ceridesi**, 22. Oturum, (2 Haziran 1920), Cilt: 2, s. 38.

¹²⁵ Kâmil Erdeha, **Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler**, Yükselen Matbaası, İstanbul, 1975, s. 58-59.

¹²⁶ "Millî Savaşta Türk Polisi", s. 1650-1652.

kadınların büyük payı vardı.¹²⁷ Bunun yanı sıra işgal kuvvetlerine bağlı askerlerin, Rumların işlettiği tavernalarda boy göstermesi fuhuş sektörünü canlı tutuyordu. Ancak ülkede fuhşun artması sadece bu sebeplerden kaynaklanmıyordu. Uzun yıllar süren bir savaş döneminin ardından ortaya çıkan yoksulluk, pahalılık, açlık, hastalık ve erkek nüfusun azalması memlekette fuhşun artmasına yol açan bir diğer etkenlerdi. Öyle ki “fuhşıyyât kasabalardan ziyade köylerde görülüyor, evvelce kurâda/köylerde gizli bir surette icray-ı fuhş edenler yavaş yavaş aleniye çıktıklarından ahlak günden güne fesat bulmaya başlamıştır.”¹²⁸ Nitekim resmi rakamlara göre, 1920 yılında toplam 2171 kayıtlı fahişe bulunurken, gerçek sayısının 4000–5000 dolayında olduğu tahmin ediliyordu.¹²⁹ Örneğin Ankara’da “Kengırı [Çankırı]Kapı civarında sıhhiye ve polis dairelerince mukayyet 60–70 kızdan ibaret bir umumhane mevcut olup, haftada mevcut kızları iki defa muayene-i sıhhiyeye tabidirler. Fakat, maalesef bunların yüzünden pek çok gençlerin sâika-i cehâletle [cehaletleri nedeniyle] irtikap cinayet eyledikleri de ekseriya vakidir. İşte görülüyor ki köylerde maarifin ve fe-zâil-i ahlakiyi öğretecek kimsenin bulunmaması ahlakın fesadına bâdi [sebe]p olmaktadır.”¹³⁰ Ancak bu dönemde içinde fuhuş ve benzeri gayri meşru evlerin işleticileri ve burada çalışanlar genelde gayrimüslim unsurlardan oluşuyordu.¹³¹

Türk Polisi, ülkede fuhuşla bağlantılı olarak büyük bir artış gösteren frengi hastalığı ile mücadele edebilmek için fuhuş yapan kadınları muayene-neye sevk edip, mecburi ikamete tabi tutmuştur.¹³² Emniyeti Umumiye bütçesine ayrılan bütçe içinden zührevi hastalıklarla mücadele etmek gayesiyle ayrılan miktarın, tüm bütçenin % 4,3’ünü oluşturduğu görülmektedir.¹³³

¹²⁷ “Geçmiş Zaman Olur ki: Eski Sabıkahılar”, **Polis Emeklileri Polis Dergisi**, Yıl: 26, Sayı: 325, İstanbul (1 Temmuz 1979), s. 54. Dâhiliye Nezaretinin verilerine göre 1920 Kasım ile 1921 Nisanı arasında yaşanan göçlerin sonucunda Rus sığınmacıların sayısı 65.000–90.000 arasında bulunuyordu. Bkz. Bilge Criss, **a.g.e.**, s. 39–53.

¹²⁸ Zübeyir Kars, “Ankara’nın Başkent Olduğu Yıllardaki Eğitim, Sağlık ve Sosyal Durumu Üstüne”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XX, Sayı: 58, (Mart 2004).

¹²⁹ C. Richard Riggs, “Yetişkinlerde Suç”, içinde **İstanbul 1920**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995, s. 312.

¹³⁰ Kars, **a.g.m.**

¹³¹ “Geçmiş Zaman Olur ki: Eski Sabıkahılar”, s. 53.

¹³² **A.g.m.**, s. 54.

¹³³ “Emniyeti Umumiye Müdüriyetinin 1335 (1919) Senesi Bütçesi”.

Polisin bu dönemde uğraştığı en önemli sorunlardan birisi de askere gideceklerin tespiti ve asker kaçaklarının yakalanmasıydı. Askerden firar edenler işgal güçleri ile savaşıma gücüne büyük bir darbe vurmakla kalmayıp, silahlı olarak başıboş dolaşıyor, soygunculuk yapıyor, halkı hatta su-bayları bile soyup öldürüyorlardı. Polis hem kendi sorumluluk bölgesinde hem de jandarmanın cepheye gitmesinden dolayı onlardan boşalan bölgelerde bu sorunla uğraşmak durumundaydı.

Polisin bu suçlarla mücadele etmek için gece-gündüz çalışmasına karşılık sonuç alma ve suçları önlemede başarı sağlanamıyordu. Bunun en büyük nedeni işgal kuvvetleri askeri zabıtasının Türk Polisinin her işine müdahil olmasıydı.¹³⁴ Müttefiklerarası Polis komisyonunun İstanbul Polis Umum Müdürlüğü'nün çalışmalarını engelliyerek onu zayıf bir konumda bırakmasına rağmen, İstanbul Polisi şehre gelen birçok sığınmacının ve yangınlardan yersiz kalan insanların beraberinde getirdiği asayişsizlik sorunlarıyla uğraşmıştır. Ağustos 1335 (1919) itibariyle İstanbul'da meydana gelen Ceraim (Suç) sayısı 1230'dur.¹³⁵

Bütün bu yaşananlara rağmen, Türk ordusunun kazandığı 30 Ağustos Zaferi'nin kutlayan Türklerin yaptıkları millî gösteriler sırasında ölçülü davranan Türk polisi meydana gelmesi muhtemel taşkınlıklara karşı gerekli tedbirleri almış ve herhangi bir üzücü olayın meydana gelmesine izin vermemiştir. Terkos Rum Metropolitidi ve Tarabya Rumlari bu hususla ilgili olarak Polis Müdüriyeti'ne birer teşekkür yazısı göndermiştir.¹³⁶ Ancak bu kutlamalarda bazı istenmeyen küçük olaylar da meydana gelmiştir. Bilhassa 10 Eylül'de meydana gelen olaylarda, bazı binalar saldırıya uğramış ve camları kırılmıştır. Polis saldırıda bulunmak veya silah atmak suretiyle asayiş bozanları yakalayarak "Dîvan-ı harbe" sevk etmiştir.¹³⁷

4. Emniyet Teşkilatının Yönetim Kadroları ve İç Güvenlik Politikaları

23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla başlayan 'Meclis Hükümetleri' devri Cumhuriyetin ilân tarihi olan 29 Ekim

¹³⁴ Talat Alper, "Geçmiş Zaman Olur ki: Eski Bir Hatıra", **Polis Emeklileri Polis Dergisi**, Yıl: 10, Sayı: 132, İstanbul, (01 Temmuz 1963).

¹³⁵ Ali Karayaka, "Mütareke ve Millî Mücadele'nin İlk Yıllarında (1919-1920) İstanbul'da Polis Umum Müdürlüğü'ne Bir Bakış VI", **Polis Dergisi**, Yıl: 12, Sayı: 47, (Ocak-Şubat-Mart 2006), s. 31-38.

¹³⁶ Erdem, **a.g.m.**

¹³⁷ Bu hususla ilgili olarak Polis Müdürü Umumi Miralay namına Muavin Saîd imzasıyla Dâhiliye Nezareti'ne yazılan tezkire için bkz. Metin Ayışığı, "30 Ağustos Zaferi ve İstanbul'daki Yankıları", **Tarih ve Toplum Dergisi**, Sayı: 105, (Eylül 1992).

1923 tarihine kadar devam etmiş ve bu zaman zarfında beş ayrı “İcra Vekilleri Heyeti” iş başına gelmiştir. I. İcra Vekilleri Heyetinde Dâhiliye Vekilliği görevini dört ayrı milletvekilinin yürüttüğü anlaşılmaktadır. Yeni Türk Devleti’nin ilk Dâhiliye Vekili olan Cami (Baykut) Bey, 3.5.1920–13.7.1920 tarihleri arasında bu görevini sürdürmüştür, onun istifası ile boşalan vekâlete Hakkı Behiç (Bayıç) Bey seçilmiş, o da bu görevi 17.07.1920–7.8.1920 arasında yürütmüştür.¹³⁸ Behiç Bey’in yerine Dâhiliye Vekilliğine Meclis’in 4 Eylül 1920 tarihli toplantısında Nazım (Resmor-Öztelli) Bey seçilmiştir.¹³⁹ İşin ilginç yanı I. İcra Vekilleri Heyetinde Dâhiliye Vekili olan ilk üç milletvekili de Bolşevik eğilimlidir.¹⁴⁰ Nazım Bey’den sonra Dahiliye Vekilliği görevine başlayan Refet Bele askeri görevlerinin yanı sıra 6.9.1920–21.3.1921 ve 30.6.1921–5.8.1921 tarihleri arasında bu görevi yürütmüştür. Daha sonra ise Millî Mücadele süresince Ata Bey (21.4.1921–30.6.1921) ve Ali Fethi Okyar (10.10.1921–4.10.1922 ve 14.8.1923–24.10.1923)¹⁴¹ Dâhiliye Vekili olarak görev yapmıştır.

Ankara’da Millî Hükümeti’n kurulması ile birlikte Millî Hükümetin Emniyeti Umumiyesi, 1920 yılında Erzurum Milletvekili Mustafa Durak Bey¹⁴² tarafından teşkilatlandırılmaya başlanmış, aynı yıl içinde A. Naci Bey, 1921’de Esat, Nihat ve Murat Beyler,¹⁴³ 1923 yılında Hamit Bey (Os-kay)¹⁴⁴ Emniyet Genel Müdürlüğü yapmışlardır.

¹³⁸ **İçişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi**, “Görev Yapmış İçişleri Bakanlarımız” <http://www.icisleri.gov.tr/ Icisleri/Web/Gozlem2.aspx?sayfaNo=546>, 27.11.2007

¹³⁹ Ancak Mustafa Kemal Paşa’nın adayı Refet Bey yerine Nazım Bey’in, Meclis içerisindeki “Halk Zümresi” grubunun büyük desteği ile Dahiliye Vekilliği’ne seçilmesi Mustafa Kemal Paşa’yı rahatsız etmiş daha sonra Mustafa Kemal tarafından istifası istenen Nazım Bey hemen hemen hiç direnmeden istifa etmiştir. Bkz. Semih Yalçın, “Dahiliye Vekili Nazım Bey’in İstifası Meselesi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XI, Sayı: 32, (Temmuz 1995), s. 416.

¹⁴⁰ Tevetoğlu, **a.g.e.**, s. 216.

¹⁴¹ “Görev Yapmış İçişleri Bakanlarımız”.

¹⁴² Erzurum Mebusu Mustafa Durak Bey 24 Haziran–31 Eylül tarihleri arasında Emniyet Umum Müdürlüğü görevini yürütmüştür. İlk başta Meclis’te Mustafa Kemal’i destekleyen I. Gruba dahil olan Durak Bey, daha sonra bu gruptan koparak bağımsız bir milletvekili olarak görevini sürdürmüştür. Bkz. Ahmet Demirel, **Birinci Meclis’te Muhalefet**, İletişim yayınları, İstanbul, 1994, s. 130. 1921 yılında Yunan ilerleyişi karşısında Ankara’nın tahliyesi ve meclisin Kayseri’ye nakli gündeme gelince TBMM gizli oturumunda söz alan Mustafa Durak Bey’in konuşmasında söylediği “Ordu şehir bekçisi değil, ordu istiklâl bekçisidir” sözleri, ordunun görev alanını çizmesi ve iç güvenliğe karışmaması gerektiği noktasından dikkat çekicidir. Bkz. Refik Turan, M. Safran, M. Şahin, S. Yalçın, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1994, s. 141.

¹⁴³ Tongur, **a.g.e.**, s. 311.

¹⁴⁴ Böylece İsmail Hamid Bey Cumhuriyetin ilanından sonra göreve gelen ilk Emniyet Umum Müdürü olmuştur.

Ankara yönetimi, yurdu düşman işgalinden kurtarmanın yanı sıra iç güvenliğinin sağlanmasında da polise büyük sorumluluklar düştüğünün farkındaydı. Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş meclisinde mebusların yeni devleti eskisinden ayırt etmek için kullandıkları ölçütlerden birisi de asayiş ve adalet olmuştur.¹⁴⁵ İstanbul Hükümeti'nden ayrı bir TBMM Hükümeti'nin kurulması, yeni hükümet üyelerini eski sistemden daha duyarlı hareket etmeye yönlendiriyordu. Çünkü yeni hükümet ülkede meydana gelecek bir huzursuzluğun ve asayişin sağlanamamasının kendi meşruyetlerini sorgulanır hale getireceğinin farkındaydı. 3 Mayıs 1920–24 Ocak 1921 tarihleri arasında görev yapan Birinci İcra Vekilleri Heyeti'nin 9 Mayıs'ta açıklanan programında iç güvenlikle ilgili aşağıdaki ifadeler yer almıştır: “İç siyasetimizde bütün çalışmalarımızın hedefi milletin birlik ve dayanışmasının korunması ile genel güvenliğin kurularak asayişin her yerde teminidir.”¹⁴⁶ Mustafa Kemal 1 Mart 1921 tarihinde Meclis'te yaptığı açış konuşmasında, kararlılık ve inancımızı sarsmak için, içte meydana getirilen üzücü olaylar olarak nitelediği iç isyanlar konusunda bilgi vermiş ve bunlarla yılmadan mücadele edileceğini söylemiştir.¹⁴⁷ Benzer şekilde, 6 Mart 1922'de Meclis gizli oturumunda yaptığı konuşmada iç ve dış cephe heleri anlatmış, asıl olanın iç cephe olduğunu, düşmanların uzun yıllardır bizi içimizden yıkmaya çalıştığını belirterek iç güvenliğin önemini vurgulamıştır.¹⁴⁸ Bu nedenlerle Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin iç güvenlik sorununu halletmek için 11 ayrı kanun çıkardığı ve 6 kararname yayınladığı görülmektedir.

5. Savaşın Türk Polisi Üzerindeki Olumsuz Etkisi

Türk polisinin Millî Mücadele'nin kazanılması için gösterdiği özverili çalışmalarına karşın jandarmayla birlikte halk nezdinde itibar ve güven sorununu yaşadığı anlaşılmaktadır. “Öncülleri olan İttihatçılarda olduğu gibi, cumhuriyetçi devrimcilere göre de ‘yönetme hakkı’ ile iç güvenliğin sağlanması arasında doğrudan bir bağlantı vardı. Bu nedenle iç güvenlik meseleleri, yeni rejimin kamu düzenini sağlamakta başarısız olduğunu ileri

¹⁴⁵ Ergut, **a.g.e.**, s. 298.

¹⁴⁶ Nurten Dağlı ve Belma Aktürk, **Hükümetler ve Programları (1920–1960)**, Cilt: I, TBMM Kütüphane Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü, Yayın No: 12, Ankara, 1988.

¹⁴⁷ **TBMMZC**, Devre: 1, İçtima: 2, Cilt: 9. İnikat (1 Mart 1921), s. 3.

¹⁴⁸ **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, Cilt: 3, Celse No: 2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999, s. 6–8.

sürerek oldukça ağır eleştiriler getiren muhalifler tarafından sürekli gündemde tutuluyordu.”¹⁴⁹ Örneğin Ankara Hükümeti’nin polisinin teşkilat yapısının oluşturulmasında önemli rol oynayan Durak Bey bu eleştiriye yapanların başında geliyordu. Durak Bey, “bugün zavallı milletin malını alıyoruz, canının alıyoruz, hatta ırzını yağma ediyoruz. Rica ederim, buna karşı memleketin hangi tarafında rahat vardır? Ahaliye ne temin edebildik? Halk hükümete itimat ederek dışarıya çıkamıyor, tarlasına gidemiyor... Efendiler hükümet adeta bir hırsız çetesi gibi halkın boğazına sarılmış, her şeyini yağma ediyor, götürüyor, vuruyor, öldürüyor. Soran yok. Rica ederim bir buçuk sene içinde halkın başına bu kadar fenalık yapılmıştır. Bir memur mesul edilmiş midir? Hangi bir memuru darağacına çıkardınız? Hangi bir memura ceza verdiniz?”¹⁵⁰ diye sormaktadır. Adana’nın düşman işgalinden kurtuluşundan sonra TBMM’nin 19 Aralık 1921 tarihli oturumunda hükümetin sadece bu ilde kullanılmak üzere Emniyet Umum Müdürlüğü’nün bütçesinde artış teklif etmesi üzerine mebuslar tepki göstermiştir. Örneğin Sivas mebusu Emir Paşa hükümetin isterse Sivas’taki yüz polis memurunun hepsini Adana’ya gönderebileceğini, bu durumda bile Sivas’ta hiçbir şeyin değişmeyeceğini söylerken,¹⁵¹ bir başka Meclis oturumunda “otuz senedir” polislerden bir fayda görmediklerini belirten bir mebus şunları ekliyordu: “Teşkilat arasında öyle şahsiyetler hâsıl oldu ki, bugün onlara memleketin asayişini tevdi etmek hakikaten muzırdır. Polisler bugün... mutasarrıf ve kaymakamların ve belediye reislerinin ve sairenin hidemat-ı mahsusasında bulunuyorlar.”¹⁵²

Bu olumsuzluğun en önemli sebeplerinden bir tanesi Millî Mücadele yıllarında hükümetin çeşitli nedenlerden dolayı eşkıyayı kullanmasıdır. Bir yandan, bir çeteyi yok etmek için başka bir çeteyi kullanırken, diğer yandan bizzat bu çeteleri halktan silah toplamak bahanesiyle kullanılıyordu.¹⁵³ Ancak, bu şekilde önce silahlı gücünden istifade edilen, ancak daha sonra ellerindeki silahları müsadere edilemeyen insanların, güvenlik güçlerine katılmaları suretiyle pasifize edilmesi stratejisi izlenmiş, bu ise polis ve jandarmadaki yozlaşmanın en önemli nedeni olmuştur.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Ergut, **a.g.e.**, s. 298.

¹⁵⁰ **TBMM-GZC**, İçtima: 64, (11 Ağustos 1921), s. 210.

¹⁵¹ Şenöz, **a.g.t.**, s. 32–37.

¹⁵² **TBMMZC**, Devre: 1, İçtima: 2, Cilt: 9, Onbeşinci İnikat (1 Mart 1921), s. 124.

¹⁵³ Ergut, **a.g.e.**, s. 307.

¹⁵⁴ Ergut, **a.g.e.**, s. 306.

Polis hakkında oluşan bu olumsuz kanaatin bir diğer önemli sebebi de Millî Mücadele'ye destek olmayan, karşı çıkan, yabancı devletlerin yanında yer aldıkları için cezalandırılan veya yurtdışına sürülen bazı polislerdir. Lozan Barış Görüşmeleri sırasında; Millî Mücadele aleyhine faaliyet gösterdikleri, düşman devletlerle ve İstanbul Hükümeti ile işbirliği yaptıkları gerekçesiyle af kapsamı dışında tutulan ve Bakanlar Kurulu tarafından adları tespit edilerek yurt dışına sürgüne gönderilen Yüzellilikler arasında polisler de vardır: “İstanbul eski Polis Müdürü (Gâvur) Tahsin,¹⁵⁵ İstanbul Polis eski Müdür Muavini Kemal, eski İstanbul Polis Müdüriyeti Birinci Şube müdürü Şerif, eski İstanbul Polis Müdüriyeti Birinci Kısım Başmemuru Hafız Sait, Emniyet-i Umumiye Müdürü Muavini Ispartalı Kemal, sabık Arnavutköy Merkez Memuru Hacı Kemal, Polis Başmemurlarından Namık, Şişli Komiseri Nedim, İzmit Merkez Memuru, Edirne Polis Müdürü ve Yalova Kaymakamı Fuat, Adana'da Polis Memurluğu yapan Yolgeçenli Yusuf, sabık Unkapanı Merkez Memuru Sakallı Cemil, sabık Büyükdere Merkez Memuru Mazlum, Beyoğlu eski İkinci Komiseri Fuat”.¹⁵⁶

Millî Mücadele'ye karşı çıkan polisler sadece bu isimlerle sınırlı değildi. Bağımsız bir Kürt devleti kurmak için faaliyet gösteren Kürt Teali Cemiyeti'nin en önemli şahısları arasında yer alan¹⁵⁷ ve İstanbul'da yabancı devletlerin istedikleri tevkifleri itirazsız yaparak işgal kuvvetleri emniyet komiseri Fransız Binbaşısı Scaldi'nin emrinde maiyet memuru gibi vazife

¹⁵⁵ Eski İstanbul Polis Müdürü Hasan Tahsin, Mütareke yıllarında işgal kuvvetleri ile işbirliğine giderek vatana ihanet suçu işlediği gerekçesiyle idam cezasına mahkum edilip 150'likler listesine dahil edilmiş ve yurt dışına sürülmüştür. 3527 kanunun kabulü üzerine 31 Temmuz 1938 tarihinde Türkiye'ye dönmüş, ancak “bir buçuk ay sonra tekrar Hollanda'ya giderek Hollandalı bir kadınla evlenen ve orada yerleşmiş bulunduğu anlaşılan eski İstanbul Polis Müdürü Arnavut ırkından Hasan Tahsin'in vatandaşlıktan iskati; Dahiliye Vekilliğinin 7/8/939 tarih ve 42086 sayılı teklifi üzerine bahsi geçen 3527 sayılı kanununun 5 inci maddesine tevfiğe İcra Vekilleri Heyetince 25 Ağustos 1939 tarihinde kabul olunmuştur.” Bkz. **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Belge Tarih ve Sayısı: 25.8.1939 - 2/11771, Dosya No: 2, Fon kodu:30..18.1.2., Yer No: 89.106..19.

¹⁵⁶ Tahsin Ünal, “Cumhuriyetin İlanından Sonra Yurt Dışına Sürülen 150'likler”, **Hayat Tarih Mecmuası**, Sayı: 18 (Şubat 1969), s. 18–21; Kamil Erdeha, **Yüzellilikler Yahut Millî Mücadele'nin Muhasebesi**, Tekin Yayınevi, I. Basım, İstanbul, 1998, s. 224–230. 150likler listesinde bulunan esbak Bursa valisi Gümülcineli İsmail Bey, Bursa'da Millî Mücadele yolunda çalışanları ve özellikle genç subayları belirleyerek, onları şehir dışına sürüyordu. Çünkü Vali, Jandarma ve Polis idarecilerini kendi düşünceleri doğrultusunda baskı aracı olarak kullanıyordu. Bkz. Orhan Hülagü, “Mondros Mütarekesi Sonrası Bursa Bölgesindeki Millî Mücadele Hazırlıkları ve Kuvay-ı Milliye'nin Teşkili”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XIV, Sayı: 41, (Temmuz 1998).

¹⁵⁷ Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, Cilt: I, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayını, Ankara, 1973, s. 132.

gören İstanbul Polis Müdürü Umumisi Miralay Halil Nedim,¹⁵⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’ni devirerek milletin arzusu hilâfına bir hükümet kurmaya çalışmakla suçlanan Yeşil Ordu Cemiyeti’nin üyeleri arasında bulunan Kütahya polis memurlarından Artin¹⁵⁹ bu olumsuz tabloda göze çarpan bazı polislerdir.

Bütün bu nedenlerle, polis ve jandarmanın, aynı zamanda bir savaş dönemi olan yeni bir rejimin kuruluş döneminde geri plânda kaldıkları söylenebilir.¹⁶⁰ Polisin teşkilat olarak yeni rejimin kuruluş dönemindeki bu düşük konumu, daha sonraki dönemde kendisini algılama biçimini derinden etkilemiş ve sonraki yıllarda iyileştirme çabalarının gündeme gelmesine neden olmuştur.

Sonuç

Millî Mücadele esnasında polisin görevini tam olarak yerine getirmesini engelleyen birçok faktör mevcuttu. Bunlardan birincisi işgal edilen yerlerde işgal kuvvetlerinin asayiş işlerine el atmaları, sık sık polisin görevine müdahale etmeleri ve çoğu zaman da polisin elini kolunu bağlamaları idi. Bu noktada polis pasif konuma düşmüş ve çoğu zaman da işgal güçlerinin emirlerinin gönülsüz uygulayıcıları olmuştur. Ancak böyle davranmakla işgal güçlerine destek vermek amacından ziyade iç güvenlik gibi önemli bir konuda inisiyatifi tamamen işgal güçlerine bırakmama ve görevinin başında kalarak Millî Mücadele’ye el altından gerekli yardım ve desteği sağlama düşüncesinin hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim İstanbul’dan Anadolu’ya insan ve cephane kaçırılmasında görevi başında kalan polislerin çok büyük hizmetlerinin geçtiği görülmektedir.

Yine bu dönemde polisin jandarmanın cepheye gitmesi nedeniyle doğan boşluğu doldurmaya çalıştığı ve ilke olarak cepheye en son polislerin gitmesi gerektiği halde birçok polisin bilfiil cepheye savaşa katıldıkları ve birçok yerde Millî Mücadele’yi örgütledikleri görülmektedir. Bu durum belirttiğimiz engelleyici bir diğer faktörün ortaya çıkmasına yol açmıştır: Polis asli görevi olan asayiş ve güvenliği sağlama hususunu ikinci plana atmış, milletçe verilen bir var olma savaşında *de facto* cepheye görev almıştır. Böylece polis bizzat cepheye savaşmanın yanı sıra savaş şartlarının

¹⁵⁸ “Kimdir bu polis müdürü”, **İstiklal Harbi Gazetesi** (8 Haziran 1919), No.22.

¹⁵⁹ Yalçın, “Dâhiliye Vekili Nazım Bey’in İstifası Meselesi”, s. 416.

¹⁶⁰ Ergut, **a.g.e.**, s. 313.

doğurduğu suçlarla mücadele etmek için var gücüyle mücadele etmeye çalışmıştır. Örneğin polis Ermeni ve Rum çetelerin saldırılarını bertaraf etmek ve düşmanla işbirliği yapan yerli işbirlikçileri saf dışı etmek için büyük bir gayret göstermiştir. Polis Millî Mücadele esnasında halkın huzur ve güvenliğini tam olarak sağlayabilmiş midir? Savaşın getirdiği olağanüstü şartlar, personel yetersizliği,¹⁶¹ halkın içerisinde bulunduğu perişan durum ve işgaller göz önüne alındığında bu soruya olumlu yanıt vermek zordur.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Türk Polisi'nin Millî Mücadele'de fedakârca bir mücadele sergilediği, ülkenin kurtuluşu için elinden gelen gayreti gösterdiği ve gerektiğinde canını feda etmekten çekinmediği görülmektedir. Bilhassa İstanbul Polisi, Millî Mücadele'nin ihtiyaç duyduğu silah ve mühimmat ile İstanbul'un işgalinden sonra vatanseverlerin Anadolu'ya kaçırılması hususunda çok büyük gayret gösterdiler. Bunu yaparken, düşman unsurları tarafından fazla tanınmayan şahıslar için gazeteci veya tüccar kılığında Anadolu'ya ulaşmaları için sahte belgeler hazırladılar. Ülkenin kurtuluşu için mücadele veren bütün cemiyet ve derneklere üye oldular ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin emirlerini yerine getirdiler. Yalnız mevcut teşkilatlara katılmakla kalmayıp birçok yerde direnişin bizzat örgütleyicisi oldular ve halkı Millî Mücadele'ye katılmaları için cesaretlendirerek onlara önderlik ettiler. Polisler topladığı istihbari bilgilerle Anadolu'da başlayan Millî Mücadele'yi baltalamak isteyen işgal güçlerinin planlarını bozdular. İşgal kuvvetlerinin kullandıkları her türlü propaganda, istihbarat ve provokasyon girişimlerini ellerindeki kıt imkânlarla bertaraf ettiler. Türk Polisi, işgal güçlerinin her türlü plânından anında haberdar oldu ve kişiler hakkında düzenledikleri raporları, temin edilen resimleriyle birlikte Anadolu'ya gönderdi.¹⁶² Türk polisi koruması altında bulunan halkın can, mal ve ırzına yönelik bütün saldırılara karşı korumaya çalıştı, devlet ve devleti temsil eden simgeleri ve kurumları muhafaza etti ve işgal bölgelerinde kalan devlet hazinesinin yağmalanmasına fırsat vermedi.

¹⁶¹ 1918 yılında 6635 olan polis sayısının 1923'te 4143'e düştüğü göz önüne alınırsa personel yetersizliği daha net anlaşılabilir.

¹⁶² "Millî Savaşta Türk Polisi", s. 1651.

KAYNAKÇA

Akçora, Ergünöz. “Kilis’in Antep Müdafaasındaki Yeri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XI, Sayı: 31, (Mart 1995).

Aksoley, İhsan. “İstanbul’da Millî Mücadele (Seri), Moltke Grubunun Faaliyeti”, **Hayat-Tarih Mecmuası**, Sayı: 9, (Ekim 1989).

Ali Çetinkaya’nın Millî Mücadele Dönemi Hatıraları, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1993.

Alper, Talat. “Geçmiş Zaman Olur ki: Eski Bir Hatıra”, **Polis Emeklileri Polis Dergisi**, Yıl: 10, Sayı: 132, İstanbul, (01 Temmuz 1963).

Alyot, Halim. **Türkiye’de Zabıta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum**, Kanaat Basımevi, Ankara, 1947.

Arıkan, Zeki. “İşgal Dönemi İzmir Basını”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: V, Sayı: 13, (Kasım 1988).

Arşiv Belgeleri ile Gerçekler- Emniyet Mensuplarının Özlük Dosyalarındaki Diploma, Sertifika ve Üniformalı Resimler, Ankara, EGM Yayını, 2002.

Ata, Feridun. “Mütareke Döneminde İtilaf Devletlerinin Hapishanelere Müdahaleleri ve Gayrimüslim Mahkûmları Tahliye Etmeleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XX, Sayı: 60, (Kasım 2004).

Atay, Falih Rıfkı. **Akşam** (11 Eylül 1919).

Avcıoğlu, Doğan. **Millî Kurtuluş Tarihi 1938’den 1945’e**, Üçüncü Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1983.

Aybars, Ergün. **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Cilt: 1, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1984.

Aydınel, Sıtkı. **Güneybatı Anadolu’da Kuvâyı Millîye Harekâtı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

Ayışığı, Metin. “30 Ağustos Zaferi ve İstanbul’daki Yankıları”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, Sayı: 105, (Eylül 1992).

Ayışığı, Metin. “Millî Mücadele’de İstanbul’dan Anadolu’ya Yapılan Silah Sevkiyatı ve İstihbarat Meselesi”, **ATA Dergisi**, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1992.

Bakar, Bülent. “Mondros Mütarekesi’nden Sonra Yaşanan Önemli Bir Problem: Türk ve Ermeni Yetimleri Sorunu”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XXI, Sayı: 62, (Temmuz 2005).

Balcıoğlu, Mustafa. “Millî Mücadele Sırasında Merkezi Anadolu’da Asayiş Sağlamak İçin Oluşturulan Milis Kuruluşları”, **TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Yıl: 3, Cilt: II, Sayı: 6, (Kasım 1990).

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Belge Tarih ve Sayısı: 25.8.1939 - 2/11771, Dosya No: 2, Fon kodu:30..18.1.2., Yer No: 89.106..19.

Baykal, Bekir Sıtkı. “Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: I, Sayı: 3 (Temmuz 1985).

Birinci, İhsan. “Millî Mücadele İçin Kurulan Önemli Çeteler-III”, **Polis Emeklileri Sosyal Yardım Derneği Polis Dergisi**, Yıl: 22, Sayı: 275, İstanbul, 1975.

Birinci, İhsan. “Millî Mücadele’de Kahraman Polislerimiz”, **Polis Emeklileri Sosyal Yardımlaşma Derneği Polis Dergisi**, Sayı: 288, İstanbul, (01 Haziran 1971).

Bozkurt, Gülnihal. “Alman Belgelerinde Atatürk ve Kurtuluş Savaşı”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: IX, Sayı 25, (Kasım 1992).

Criss, Bilge. **İşgal Altında İstanbul: 1918–1923**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

Çelebi, Mevlüt. “İzmir’in İşgalinden Önce Şehzade Abdürrahim Başkanlığında Anadolu’ya Gönderilen Nasihat Heyeti (Anadolu Heyet-i Nasihası): 16 Nisan- 18 Mayıs 1919”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: VI, Sayı: 18, (Temmuz 1990).

Çukurova, Bülent. “15 Mayıs 1919 İzmir’de Yunan Mezalimi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: III, Sayı: 8, Mart 1987.

Dağlı, Nurten ve Belma Aktürk, **Hükümetler ve Programları (1920–1960)**, Cilt: I, TBMM Kütüphane Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü, Yayın No: 12, Ankara, 1988.

Demirbaş, Cevdet. “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Polis Teşkilatı”, **Polis Dergisi**, Yıl: 11, Sayı: 43, (Ocak-Şubat-Mart 2005).

Demirel, Ahmet. **Birinci Meclis’te Muhalefet**, İletişim yayınları, İstanbul, 1994.

Dündar, Ahmet Nihat. “Kuruluş, Gelişme, Değişme”, **150. Kuruluş Yıldönümünde Türk Polisi**, EGM Yayınları, Ankara, 1995.

Emniyet Genel Müdürlüğü Web Sayfası, “Osmanlılarda Polis (1908–1918 Dönemi)”, <http://www.egm.gov.tr/tar.osmanli1908-1918.asp>.

Emniyeti Umumiye Müdüriyetinin 1335 (1919) Senesi Bütçesi, **Polis Mecmuası**, Yıl: 6, Sayı: 112, İstanbul, 1919.

Eraslan, Fethullah ve İsmail Metin. **Türk Polis Tarihi-I**, Aslımlar Basımevi, Ankara, 1984.

Erdeha, Kamil. **Millî Mücadele’de Vilayetler ve Valiler**, Yükselen Matbaası, İstanbul, 1975.

Erdeha, Kamil. **Yüzellilikler Yahut Millî Mücadele’nin Muhasebesi**, Tekin Yayınevi, I. Basım, İstanbul, 1998.

Erdem, Ş. Can. “İtilâf Devletleri’nin İstanbul’u Resmen İşgali ve Faaliyetleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XXI, Sayı: 62, (Temmuz 2005).

Ergut, Ferdan. **Modern Devlet ve Polis: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Toplumsal Denetimin Diyalektiği**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Es, Hikmet Feridun. “Asıl Kelebek Türk Polisi Cemil’dir”, **Hürriyet** (26 Ekim 1986).

Eski, Mustafa. “Kastamonu’da Yapılan İlk Kadın Mitingi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: IX, Sayı: 27 (Temmuz-Kasım 1993).

Evsile, Mehmet. “Atatürk’ün Samsun’a Çıktığı Sırada Samsun ve Çevresinin Asayiş Durumu”, **19 Mayıs ve Millî Mücadele’de Samsun Sempozyumu Bildiriler** (20–22 Mayıs 1999), Samsun, 2000.

Felek, Burhan. “Geçmişte Asayiş Meselesi”, **Polis Emeklileri Polis Dergisi**, Yıl: 24, Sayı: 298, İstanbul.

Galip Baba (Vardar) Anısına, Kabataşlılar Derneği Yayınları (1), İstanbul, 2003.

Geçmiş Zaman Olur ki: Eski Sabıkalılar, **Polis Emeklileri Polis Dergisi**, Yıl: 26, Sayı: 325, İstanbul (1 Temmuz 1979).

Genelkurmay Askeri Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE Arşivi), Muhtelif Belgeler.

Gentizon, Paul. **Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu** (Çev. Fethi Ülkü), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1983.

Goloğlu, Mahmut. **Üçüncü Meşrutiyet (1920)**, Başnur Matbaası, Ankara, 1970.

Gökbilgin, Tayyip. **Millî Mücadele Başlarken**, Birinci Kitap, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1959.

Gülçiçek, Hüseyin. “159. Kuruluş Yılında Düünden Bugüne Polis Teşkilatı”, **Çağın Polisi Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 29 (Mayıs 2004).

Gülçiçek, Hüseyin. “Emniyet Teşkilatı Hakkında Hükümet Politikaları”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1990).

Güner, Zekai, ve Orhan Kabataş, **Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basımı**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 38, Ankara, 1990.

Hadiselerin İcyüzü: Yakılan Tarihi Akyol Karkolu ve Polis Hamdi Efendi, **Polis Emeklileri Sosyal Yardımlaşma Derneği Polis Dergisi**, Yıl: 15, Sayı: 198, İstanbul (01 Aralık 1968).

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, (H.T.V.D.), Sayı: 42, (Aralık 1962), Vesika No. 995.

Heyet-i Temsiliye Tutanakları, Hazırlayan: Uluğ İğdemir, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1975.

Hülagü, Orhan. “Mondros Mütarekesi Sonrası Bursa Bölgesindeki Millî Mücadele Hazırlıkları ve Kuvay-ı Milliye'nin Teşkilî”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XIV, Sayı: 41 (Temmuz 1998).

Islahat, (27 Mayıs 1335).

İçişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, “Görev Yapmış İçişleri Bakanlarımız” <http://www.icisleri.gov.tr/Icisleri/Web/Gozlem2.aspx?sayfa-No=546>, 27.11.2007

İrade-i Milliye Gazetesi (8 Kasım 1919), Sayı: 15.

İstiklal Harbi Gazetesi, (Muhtelif Sayılar), Hazırlayan Ömer Sami Coşar, (16 Mayıs 1919) No. 2, içinde **Unutulan Manşetler**, Ankara Ticaret Odası Yayını, Ankara, Mayıs 2007.

İzmir'de Şehit Polisler Anıtının Açılış Töreni, **Polis Mecmuası**, Cilt: 20, Sayı: 304, 1936.

Karayaka, Ali. “Mütareke ve Millî Mücadele'nin İlk Yıllarında (1919–1920) İstanbul'da Polis Umum Müdürlüğü'ne Bir Bakış VI”, **Polis Dergisi**, Yıl: 12, Sayı: 47, (Ocak–Şubat-Mart 2006).

Karayaka, Ali. “Mütareke Yıllarında (1919–1920) İstanbul'da İşgal Güçlerinin Himayesinde Bir Katili Şerir; Hrisantos V”, **Polis Dergisi**, Yıl: 11, Sayı: 45, (Temmuz-Ağustos-Eylül 2005).

Kars, Zübeyir. “Ankara’nın Başkent Olduğu Yıllardaki Eğitim, Sağlık ve Sosyal Durumu Üstüne”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XX, Sayı: 58, (Mart 2004).

Kemal Atatürk, **Nutuk (1919 – 1927)**, Bugünkü dille yayına hazırlayan: Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara, 2000.

Kocatürk, Utkan. **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi: 1918–1938**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.

Koltuk, Nuran. “Adana’da Fransız İşgalinde Ermenilerin Rolü İdari Mekanizmaya Etkileri ve Bir Sürgün Hikâyesi”, **Ermeni Araştırmaları**, Sayı: 11, (Sonbahar 2003), s. 84–103.

Koyugölge, Alâeddin. “Türkiye’nin En İhtiyar Emniyet Mensubu”, **Polis Emeklileri Sosyal Yardım Derneği Polis Dergisi**, Yıl: 26, Sayı: 226, İstanbul, 1979.

Köstüklü, Nuri. “Millî Mücadele’de Denizli, Isparta, Burdur ve Çevresindeki Azınlıkların Tutum ve Davranışları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: V, Sayı: 15, Temmuz 1989.

Merhum Nuri Bey, Emniyeti Umumiye Müdüriyeti, **Polis Dergisi**, Yıl: 19, Sayı: 281, Ankara, 1933.

Millî Savaşta Türk Polisi, **Polis Mecmuası**, (Cumhuriyetin 10. Yıldönümü Özel Sayısı), Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü, Yıl: 20, Sayı: 286, Ankara, (İlk Teşrin 1933).

Özbudun, Ergun. “Türkiye’nin Kuruluş Yıllarında Bir Yabancı Gazetecinin Ankara Yolculuğu ve Atatürk’le Görüşmesi”, (Çeviri), **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: I, Sayı: 1, (Kasım 1984).

Özdemir, Mustafa. **Mütareke Dönemi Basını’nda Osmanlı Devleti’nin Politikası** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, AİİTE, İzmir, 2000).

Özkaya, Yücel. “İstanbul’un İşgali Üzerine Aydınların İstanbul’dan Ankara’ya Kaçışı Olayı”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: V, Sayı: 13 (Kasım 1988).

Özsoy, İskender. “Cumhuriyet’e Giden Yolda... İstanbul’un İşgal Günleri”, **Popüler Tarih**, Sayı: 5, Ekim 2000, s. 72–77.

Pehlivanlı, Hamit. **Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992.

Riggs, C. Richard. “Yetişkinlerde Suç”, içinde **İstanbul 1920**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.

Salıçık, Selahattin. “Geçmiş Zaman Olur ki: Rami Kışlası Boşaltılıyor-VII”, **Polis Emeklileri Sosyal Yardımlaşma Derneği Polis Dergisi**, Yıl: 22, Sayı: 279, İstanbul, 1975.

Salıçık, Selahattin. **Kurtuluş Savaşı’nın Gizli Örgütü: M.M. Grubu**, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Sami, Süleyman. **Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi**, Serenler Yayınevi, İstanbul, 1983.

Sarıhan, Zeki. **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C. II, TTK Yayını, Ankara, 1994.

Sarıkoymuncu, Ali. “Zonguldak ve Havalisinde Millî Mücadele’ye Zarar Verici Faaliyetler” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: VIII, Sayı: 23, Mart 1992.

Sarısakal, Baki. **Samsun Polis Tarihi**, Samsun Araştırmaları: 5, Cem Ofset, Samsun, 2006.

Selek, Sabahattin. **Anadolu İhtilali**, Birinci Kitap, Örgün Yayınlar, İstanbul, 1981.

Selvi, Haluk. “Mondros Mütarakesi’nden Sonra Vilâyât-ı Şarkıyye’de Nüfus” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XVII, Sayı: 50, Temmuz 2001.

Sonyel, Salâhi R. **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, Cilt: II, TTK, Ankara, 1986.

Sönmez, Osman. “Mütareke Döneminde Rumların Mezalimine Bir Örnek: Hamza Efendi’nin Şehid Edilmesi”, **Ata Dergisi**, Sayı: 2, Konya, 1992.

Söylemezoğlu, Galip Kemalî. **Yok Edilmek İstenen Millet**, Selek Neşriyat, İstanbul, 1957.

Şahin, Eyüp. “Cumhuriyete Hayat Veren İstiklal Madalyalı Polisler - Torunizade Süleyman Sırrı Efendi”, **Polis Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 14, EGM Yayınları, Ankara, 1998.

Şahin, Eyüp. “Kurtuluş Savaşında Türk Polisi”, **Polis Dergisi**, Sayı: 47, Yıl:12, (Ocak-Şubat-Mart 2006).

Şahin, Eyüp. “Mustafa Kemal Atatürk Türk Polis Teşkilatına ve Mensuplarına Nasıl Bakıyordu Sorusuna Cevap Niteliğindeki Gurur Duyulacak Tebrikleri”, **Polis Dergisi**, EGM Yayını, Yıl: 12, Sayı: 48–49, (Nisan-Eylül 2006).

Şahin, Eyüp. **Türk Polis Teşkilatının Şanlı Geçmişinde ve Cumhuriyete Giden Yolda İz Bırakan Polisler**, EGM Yayın No: 371, Ankara, 2004.

Şahin, Eyüp. **Türk Polisinin Erdem Mücadelesi ve Kahraman Polisler**, EGM- APK Dairesi Başkanlığı Yayın No. 152, Ankara, 2001.

Şenöz, İbrahim. **Millî Mücadele’de Türk Polisi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1989).

Şimşir, Bilal N. **İngiliz Belgelerinde Atatürk (1918–1938)**, Cilt: I-II, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1973.

Şimşir, Bilâl N. **Malta Sürgünleri**, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Ankara, 1985.

Tansel, Selahattin. **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, Cilt: I, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayını, Ankara, 1973.

Tansu, Samih Nafiz. **İki Devrin Perde Arkası**, Anlatan: Hüsamettin Ertürk, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1957.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999.

TBMM Zabıt Cerideleri.

Tevetoğlu, Fethi. **Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

Tongur, Hikmet. **Türkiye’de Genel Kolluk**, Kanaat Basımevi, Ankara, 1946.

Turan, Refik, M. Safran, M. Şahin, S. Yalçın, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1994.

Tümer, Fahri. “İstiklal Mücadelesinde Kayseri”, **Erciyes Dergisi**, Sayı: 22, Kayseri, 1944.

Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı- I, Genel Kurmay Başkanlığı, Ankara, 1992.

Türkmen, Zekeriya. “İşgal Yıllarında İstanbul’daki Uygulamalar: Mütareke Döneminde Ermeniler Tarafından Türk Çocuklarının Kaçırılması ve Hristiyanlaştırılması”, **KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: II, Sayı: 2, Ankara (Güz 2000).

Türkmen, Zekeriya. “İstanbul’un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918–16 Mart 1920)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XVIII, Sayı: 53, Temmuz 2002.

Umar, Bilge. **İzmir’de Yunanlıların Son Günleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974.

Uyanık, Necmi. “Bir Devrin Gizli Çehresi: M. Razi Yalkın ve Eserleri Üzerine”, **Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi**, Sayı: 17, 2007.

Ünal, Tahsin. “Cumhuriyetin İlanından Sonra Yurt Dışına Sürülen 150’likler”, **Hayat Tarih Mecmuası**, Sayı: 18 (Şubat 1969).

Vatan (3 Ekim 1923).

Yalçın, Durmuş. “Millî Mücadele’de İdareciler, Günümüzün ve Geleceğin İdareciliği”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: VII, Sayı: 21, (Temmuz 1991).

Yalçın, Semih. “Dâhiliye Vekili Nazım Bey’in İstifası Meselesi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XI, Sayı: 32, (Temmuz 1995).

Yavuz, Bige Sükan. “1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması’nın Hazırlık Aşamaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: VIII, Sayı: 23, (Mart 1992).

Yazıcı, Nuri. **Canik Sancağı’nda Pontuşçu Faaliyetler (1918–1922)**, (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Tarih Bölümü, Erzurum, 1985).